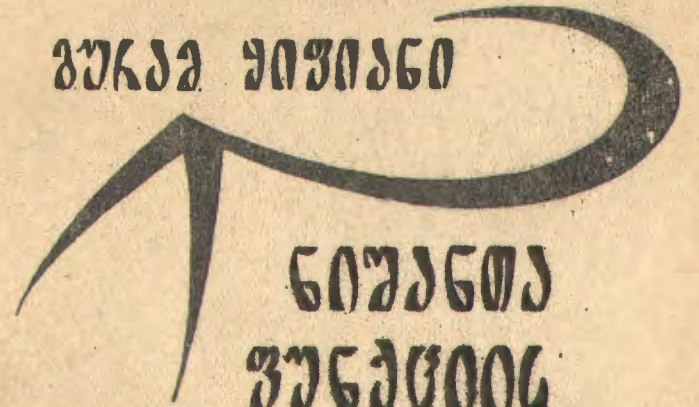

გუგაძე გიორგი

გონივრული

გონივრული

გონივრული

გონივრული

გონივრული

გონივრული

ნაშრომი ეძღვნება კოლხურ და იბერიულ კრამიგებს და მათზე დაკა-
ნოდ წიშნებს. წიშნები დიდი ხანია მკვლევართა ყურადღებას იპყრობს და
მათი ვუნქციის თაობაზე აზრთა სხვადასხვაობაა. მოცემულია ცდა იმისა,
რომ აიხსნას, თუ რა მიზნებს ემსახურებოდა კრამიგთა აღნიშვნარი; ნა-
შედეგობა, რომ ეს პრეცედი მჭიდროდ უკავშირდება კოლხეთისა და იბე-
რიის არქიტექტურის განვითარების თავისებურებებს.

განკუთვნილია სპეციალისტებისა და არქეოლოგიის სპეციალური დაინ-
ტერესებული მკვლევებისათვის.

მედაქტორი რედაქტორი
რედაქტორი რედაქტორი
რედაქტორი რედაქტორი

© მბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1991

0504000000
608(06)-91

კოლხური და იბერიული კრამიგები არაერთხელ გამბედას სპე-
ციალური კვლევის საგანი¹ მკვლევარებმა კრამიგთა დაშვების ცდუ-
ნოლოგიურ პრეცედენტს, მის როლს უკონტროლო განვითარებაში, თორ-
მათა გენეზისს. კრამიგს განიხილავენ აგრეთვე როგორც მემორიულ
კულტურულ მნიშვნელობას მჭიდროდ უკავშირდებიან ეროვნულ რგოლს და ა.შ.
განხილულია წიშნების მათზე. ამ საკითხს ცალკე ნაშრომიც კი მი-
ეძღვნება²

კრამიგი სპეციალურად იმ არქეოლოგიურ მასალათა რიგს გა-
ნეკუთვნება, რომელიც თავისთავად მკვლევართა ყურადღების ცენტრში
მოქცევა. იგი ნაშედეგობაა სპეციალური სპეციალისტების განვითარების
მარჯვენები (მარჯვენებისა და ნაშედეგობის). კრამიგის სიმრავ-
ლას მიმართული სპეციალური ცხოვრების მატალი იონისაც (მიბ-
დაცვლებიდან და თუ არადა სპეციალისტების).

1 ირ. ციციშვილი, მცხეთის ანტიკური კრამიგის შესწავლისათვის,
სბაი, ტ. IX, № 6, თბ., 1948, გვ. 517-524; ა. ავაქიანი, ქალა-
ქები და სპეციალური ცხოვრება ძველ სპეციალურად, თბ., 1953,
გვ. 44-77; Ю.М.Гагошидзе, Самалдо, Тб., 1979, с. 57-64;
რედაქტორი რედაქტორი, ანტიკური სამყარო და ძველი კოლხეთი, თბ.,
1966, გვ. 127-128; რედაქტორი რედაქტორი, ანტიკური სამყარო და
ქართლის სამეფო (იბერია), თბ., 1968, გვ. 61-62; Г. Лордкипანი-
дзе, К истории древней Колхиды, Тб., 1970, с. 82-84
აღ. ბიბლიოთეკა, არქეოლოგიური გათხრები ალაიანსა და ძალიანო,
თბ., 1981, გვ. 31-34; Д.В.Ахведиани, Черепица Грузии эл-
линистической эпохи по материалам Ванского городища. Ав-
тореф. дисс. на соиск. ученой степени к.и.н. Ереван, 1986,
с. 3-24; М.С.Дзaneladze, Керамические строительные материа-
лы античной Иберии-Картли (Черепица). Автореф. дисс. на
соиск. уч. степ. к.и.н. Ереван, 1988.
2 ნ. ხაბარაძე, გ. ბიბლიოთეკა, იბერიული კრამიგი, ტა. 1,
თბ., 1960, გვ. 146-155.

კრამიტი საქართველოში ადრეული ნივთების ბანიდან ვრცელდება, ვრცელდება ჭარხოვ და ყოველსომივევლად. მისი პოპულარობა არქეოლოგიაში რად კარგად და დასტურებული. ამ მხრივ მრავალსომივევლია იბერიული არქეოლოგის სტრატონისული შეფასება: "მარხლაც, იბერია მეტყილად კარგად არის დასახლებული ქალაქებითა და დაბებითა. ისე რომ იქ არის კრამიტიანი საბურავები, სახლები არქეოლოგიაში მონუმენტული, მამრები და სხვა სამოგადო (დაწესებულებანი)"³ თავისთავად იბაღება კომბტა - რაგობი აკრებებს აქვენებს სტრატონი მონუმენტული კრამიტი, ამ ურთი შეხედვით "მეორეხარისხიანი" არქეოლოგიაში დეგრაფი იბერიული სტრატონული დონის დონე, მაგრამ მეტყველი დახასიათებისას? უფრო იბერი, რომ კრამიტი ის ვლემენტი იყო, რომელიც "არაბარბარულ" სახეს იძლეოდა ნაგებობისას და ქმნიდა გარკვეული არქეოლოგიაში "წესრიგის" მსაბუქვილებს. არქეოლოგიაში გათხრების შედეგად გამოვლენილი საფრთხი სურათი სწორედ იმის მარკენებელია, რომ კოლხეთსა და იბერიაში ცდილობდნენ, რაღაც არ უნდა დასჯდომოდეს, ნაგებობანი კრამიტი დაეხურათ, ე.ი. ცდილობდნენ ნაგებობებისასთვის მიეწოდებინათ დასრულებული სახე იმ ახად მოხზუნათა შესაბამისად, რომელიც ელენისტური არქეოლოგიაში მოგადი ნორმების გავრცელებას მოჰყვა ამ გერეგორიანზე. ამასთან დაკავშირებით მრავალი კომბტა იბაღება - მექანიკურად ვრცელდება და არა კრამიტი საქართველოში, ე.ი. კრამიტის სახეობანი და მომები შესაბამისობანი არქეოლოგიაში ნორმების, და იგი კოსმეოლოგიაში საშუალება მხილოდ? გადაწყვიტა და არა კრამიტი ადგილობრივი პირობების შესაბამისად და ამის გამო მიუნიჭა და არა ადგილობრივი კრამიტებით შედგენილი საბურავის განსაკუთრებული იური? კრამიტის სახეობის

³ მ. ყაუხჩიშვილი, სტრატონის გეოგრაფია, ცნობები საქართველოს შესახებ, თბ., 1957, გვ. 127, XI, III, 1.

ეტიკონები უფროს სახეობად და მხილოდ მოგადად ხდება მისი ურთიხის დაფა და მრავალი სხვა. ყველა ამ პირობების მფიქროდ დაკავშირება ამ ნაშრომის კარგადი საკვლევი საკითხი, კერძოდ, ნიშანთა დანიშნულების დადგენის და კოლხურ და იბერიულ კრამიტებზე.

კრამიტებზე ნიშნები გამოწვამდე სტეკი⁴ ამ თემათა დაგანრილი და დიდი ხანია მკვლევათა განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს. მათ მიიჩნევენ როგორც მის პირდაპირის აღმნიშვნელ რიგებში მნიშვნელობად, ასევე სახეობის აღმნიშვნელ სიმბოლოდ, ამ მარტივად რესტაურის ნიშნად (ინიფილად?)⁵

ყველა ამ მოსაზრებამ, რომლებსაც გზადაგზა გადვიხილავ და რომლებსაც არ ვიზიარებ, უდავოდ გამოადგინა მუშაობა, როგორც ამოსაყარა მერეტი, როგორც მიმარჯულებათა მიმართიშენებლობა. ე.ი. მეტყვიდრებად მქონდა სპეციალისტთა მოსაზრებანი და რკვევანი, ჯერე ურთიხით გამოიჩინებანი, მაგრამ თავისთავად საინტერესონი და არა მხილოდ გაუაზრებელი არქეოლოგიაში მასალა.

- 4 სტეკის ვერსიები პირობისად ყველა იმ რკვევის უფრო იარაღს, საგანგებოსა და შემთხვევებს, რომელიც რესტაურის ვაყრას ხელს კრამიტის ურთიხის მიჩნისას.
- 5 Ю.М.Гагощидзе, Самадло, с. 64; ა. ავაქიძე, ქალაქები..., გვ. 76; М.С.Данеладзе, Керамические... с.21; О.Д.Лордкипанидзе, Ремесленное производство и торговля Мукета в I-III вв. н.э. (К научению экономики городов Иберии античного периода). თბ-ს "ფიქტივი", 65, 1957, გვ. 122.
- 6 იმ. ციციშვილი, დასახ. ნაშრ., გვ. 522.
- 7 Г.Лордкипанидзе, К истории... с.83; Д.Ахведяни, Черепица... с.10-11.

როგორც აღვნიშნე, ნიშანთა არსის შეგნობა განსაზღვრავს კრამიგ-
 თან დაჯავშინებულ სხვა საკითხებშიც. ამ საკითხების ნიშანთა ზონში
 რეკრუალ ნივთიერება სისხვიური და კონსტრუქციული აბრეშინების რეკონ-
 სტრუქციის ცდებთან, მხოლოდ ცდებთან, მიუხედავად იმისა, რომ, შესაძ-
 ლაა, ავტორი ღრმად იყოს დარწმუნებული მის მიერ გამოქმნილ მიკროგრა-
 მისამრების სისწორეში. ცხადია, რეკრუალ ნიშნების ეარშეობა ზრდად სა-
 ჭიჭიძარა სავსეა იმ უბრალო მიზეზის გამო, რომ მათი არსის შესაგნობა
 აბრეშინებულ მონაცემებს არ ვფიქრობ. აუ ვარაუდოა ჭაფვი ღვინოური გამოგ-
 ვივთ, თავისთავად სარწმუნოების უღვივრი შეიქმნება, მაგრამ ამათთან-
 ვე ეჭვის ანაბარად დაურჩივით, რადგან, რამდენად შეუსაბამებია ჩვენი
 ღვინო, უაქვამთ, 2070 წლის წინანდელ ქმედებათა თანამიმდევრობას,
 ძნელი დასადგენია. მიუხედავად ასეთი არასადიხედი პერსპექტივისა, ნი-
 შანთა ზრდადებში განკვეთა მათზე შესაძლებელი ძეგლია, რადგან სხვა
 აუ არაფერი, ვფიქრობ სტატისტიკურ მონაცემებს - განხილვებთან ერთობ-
 ლიობებს.

კრამიგის წარმოქმნა განკვეთილი ეტაპის ანგარიში არქიტექტურის
 განვითარებაში. მან სრულად შეუძირვედა დასაძლუა მისი ზონების
 ბოლო საფეხური. შექმნა ერთიანი ტექტონიკური მთლიანობა - კრამიგის
 სახით ხელოვნურად შეიქმნა მასალა, მსგავსი ბუნებრივისა (ქვისა). შე-
 დგომი გზა მის სრულყოფას, კონსტრუქციულ ნიუანსთა დახვეწას მოიცავს,
 მთლიანად არქიტექტურული წიგნების განვითარების ზონში კრამიგის ზრ-
 ძეგა უაქვსად: პრატეკოლოა და მისი არქიტექტურული შინაარსი მხოლოდ
 ერთნიშნა - სწორკუთხე პერამიკული ზონების ერთობლიობა ჭარბად და
 იცავს ნაგებობას ნაღველებისაგან. აქ კრამიგის სწორკუთხე მოყვანილობა
 განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს სწორედ იმიტომ, რომ იგი სწორკუთხეა
 და არა კვადრატული (ცხადია, აქ იგულისხმება სოღენი, ბრტყელი კრამი-

ტი). კრამიგის მსგავსი სამშენებლო მასალას, მსგავსი ზრდადობის, ჩვერ
 გერაკულად საინტაქტ ზონებს ვიცნობთ, თიქონის უფველად კვადრატულბს,
 და იბიხი ნაგებობის ზრდაობს ჭარბად. მათი კვადრატულობა, როგორც
 ღრმა ტრადიციულობა, დღესაც გრძელდება სხვადასხვა მასალის საინტაქტ
 ზონების სახით და იბიხი მუდმივად კვადრატულნი არიან, მიუხედავად და-
 საგები ჭარბობის კონსტრუქციისა, ე. ი. კვადრატულნი, როგორც საკუთა-
 სი გამოსავალი. კრამიგის კი მხოლოდ იმიტომ უარყოფს კვადრატის ტრადი-
 ციულობას (და მხოლოდ გარეგნულად), რომ იგი დაბრდი სიბრტყეზე ძვესა
 იგია იმდენად და დაბრდი სიბრტყეზე სწორკუთხეა, რამდენადაც პირნიშნაღვ-
 სიბრტყეზე კვადრატის უნდა დასაგებდარი და ამ დასაგებამდებია კვადრ-
 ტებმა მთლიანად მოიცავს ნაგებობის ჭარბობა. ე. ი. კრამიგის სწორკუთხე
 ზონში ძვეს კვადრატული შინაარსი, ანუ კვადრატულობა პრატეკოლოად
 განვითარებული შინაარსისა კრამიგისა.

თავდაპირველად კოლბურ კრამიგებს⁸ განვიხილავ. ამისათვის ვაწინ

8 კოლბური კრამიგების გარშემო (ვანის არქიტექტორი ექსპედიციის მთ-
 ნაპირების ზონში) ზრდად საყურადღებო ნაშრომი შეიქმნა დიმიტრი
 აბღეღიანიას (ე. აბღეღიანი, უღინისკური პერიოდის კრამიგის სავარ-
 თელოში ვანის შექალაქარის მასალების მიხედვით (ხელნაწიხი). ესაა
 შრავალწილანი შრომის შედეგი და ანგარიშგასაწევი ნაშრომი. აქ
 ნიშნუბიგია ვანბილლი, როგორც ოსტატთა აღნიშვნანი, ოსტატთა პირადი
 ნიშნები. ნაშრომი ძირითადად ტექტონიკური და ტრანსპორტი მასალების
 პრატეკოლოებს განიხილავს (აუმი სხვა საყურადღებო დაკვირვებანიც ბეჭ-
 დებში). ნაშრომი განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა, რადგან იხუთ მით-
 შებს, სადაც სამშენებლო-არქიტექტურულ დეკორა და მისაღების ტექტონი-
 კური პრატეკოლოა განსაკუთრული, მოკლებული ვარა. მიუხედავად ამი-
 სა, მათზე მინდა აღვწერო კოლბური კრამიგის და ყურადღება განვაბ-
 ვილო მის იხუთ მხარეებზე, რად და აბღეღიანიას ნაშრომში სათანადოდ
 განიხილული არ იყო, რადგან, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, კველვა ძირით-

ამქოლოგური ექსპედიციის მონაპოვარი ავირჩიე, რადგან ყველაზე უკეთეს კოლქოთა იძლევა კრამიჭმა ცალკეულ ჯგუფებში ზედალის გადღვენიან მესაძღველბანს, მათი ბრავალეფროვნიბისა და სიმრავლის გამო შეიძლება განვიხილოთ იბერიულ კრამიჭებს. იმავე მიზეზის გამო, რაც კოლქორ კრამიჭებთან დაკავშირებით მოვიხსენიე, იქ ძირითადად მივხედიე მონაპოვრის ჭრებზე იქნება საუბარი.

კოლქორი კრამიჭი

სოღენი

კოლქორი სოღენი (გამ. 1, 1) სწორკუთხა გერაკოტული ჭილაა აქვეილი კედლებით (3). კედლები კრამიჭის თავამდე (1) ვერ აღწევს, კრამიჭის სიგრძის დაახლოებით 1/5 ნაწილს კედლები აღარ წიფვება, მათი დაბოლოებანი ქმნიან ერთგვარ ჭოსოსმაგვარ ჭრებებს (მუღე-2), ხოლო კედელთა საწყისები ცენტრისაკენ იბრებიან რკალისებურად (მღუღარი-6).

კალიპტერი

ესაა გრძელი გერაკოტული ჭილა (გამ. 1, 2) განიც გრძელი რკალისებურად მოხრილი, თავისაკენ შევიწროებული ტანით და ვიწრო ბარისებური ჭრებით დასრულებული.

მიჩნეულია, რომ კოლქორ კრამიჭთათვის ამოსავად სახეს სინოპური კრამიჭი (გამ. 11, 1, 2) წარმოადგენდა. მათ შორის მსგავსება, მარტაღ,

მადაც სხვა მიმართულებებს ითვალისწინებდა. ეს მხარეებია კონსტრუქციული თავისებურებანი კოლქორი კრამიჭისა, რაც მას ანტიკურ კრამიჭთა რიგში სრულიად გამოირჩეულ ნიშნებად აქვეყნს, აგრეთვე ის კონსტრუქციული მინაარსი, რაც მაგადად კრამიჭში შევს და ამ შემთხვევაში - კოლქორ კრამიჭში.

9 O. Лордкипанидзе, Древняя Колхида, Тб., 1979, с. 207;
Г. Лордкипанидзе, К истории... с. 83; И. М. Гагшидзе, Самадло, с. 112.

დინია, მაგრამ კოლქორი სოღენი შეიძლება ერთ მიერე დეგაღს - მღუღარს, რომელიც ძირეულად განასხვავებს მას როგორც სინოპურისაგან, ასევე ანტიკურ სამყაროში გავრცელებული ყველა სახის¹⁰ და ასევე იბერიულ სოღენთაგან. კოლქორი სოღენები საშუაველის სრულიად განსხვავებული კონსტრუქციული სქემისათვის არის შექმნილი, მიუხედავად იმისა, რომ მარტაღ შესაძლებელია კოლქებს თავთანით კრამიჭისათვის მოეღად სინოპური სოღენი შეეჩინათ. სინოპური სოღენი შექმნილია საშუაველის გრადიციული სქემისათვის - ქანობზე ზურგიით დაფენილი და ერთმანეთთან მჭიდროდ მიჯრილი, სოღენების უწყვეტი, გრძელი ნაკერები კალიპტერებით იჭარება (გამ. 11, 3). ხოლო სოღენის მწკრივებს ქანობზე დაფარებისაგან იცავს სიმას ვერტიკალური კედელი. ვანში სოღენთა ზურგიით დაფენილი მწკრივს მეორე, მოხიჯნავთ მწკრივი გვერდით კი არ ედგმის კანონიკური ნორმის ანალოგიურად, არამედ ზემოდად ეჭირება, ამჟერად უკვე ქვედამზობილი სახით - ზედაპირით ქვემოთ და ზურგიით ზევით, ამასთანავე, ბოლოებით საბურავის კენისაკენ მიმართული. აქ უკვე შეპირპირებული კრამიჭის კედლები ედგმის ერთმანეთს, ანუ ქვედამზობილი კრამიჭის კედელი თავსდება ზურგიით დაფენილი სოღენის ზედაპირზე (გამ. 111, 4). და ამ, ამგვარად აწყობილი რიგები რომ არ დაფარდეს, სოღენის კედლები ქმნიან მღუღარს, რომელიც ქვედამზობილი კრამიჭის ბუდე თავსდება. ასე რომ მღუღარი, როგორც დანამატი, კოლქორ სოღენზე კონსტრუქციული ბასისათვის ელემენტია; ამის გამო ქვედამზობილი კრამიჭთა მწკრივისათვის საჭიანებო დამატებითი საბაგრი აღარაა საჭირო, მას მღუღარები აკავებს. ზურგიით დაფენილი კრამიჭებს ქანობზე დაფარებისაგან იცავდა რკონის კრამიჭსამაგრები (გამ. 111, 1, 2)¹¹

10 შერ. A. Orlandos. Le Matériaux de Construction et la Technique Architecturale des Anciens Grecs. P.I., Paris, 1966, p. 84-88

11 რკონის კრამიჭსამაგრები ვანის ნაქალაქობზე დასტურდება უკლებილი 2.

რომლებიც ხის კონსტრუქციასზე დასაბამებულად იყო გათვალისწინებული.

მეორე ალწერილი კონსტრუქცია ივანაუდა ბ. კუჭტინმაძე, მხროლ და მხროლ მღვდარებზე დაკვირვების შედეგად¹² (იბერიისათვის მას მხროლ რამდენიმე ნაგებნი ქუჩრდა ხელთ) და მისი ეს მოსამჩრება ვანში არქეოლოგიური გათხრების დროს დაფიქსირებულია კრამიკურიღებმა სავსებით დას- დასტურა, რამდენიმე უბანზე სამურველის გრადიენტები ალწერილ კონსტრუქციას ასახავდა. გარდა ამისა, კრამიკურიღებში უაღრესად მცირეა კალიპტერები (გაბ. IV, V).¹³ სამურველის გრადიენტული სისტემა კი სოღენებისა და კალიპტერების თანაბარ რაოდენობას ითვალისწინებს. არქეოლოგიურად და- ფიქსირებულ სიტუაციაში მიხედვით ასახა გრადიენტულ გიოგრი ღეშავამაძე კოლხური სამურველი (გაბ. VI, 1).¹³

ალწერილი კონსტრუქცია სამურველისა მთლიანად გამოირჩება კალიპტერთა მონაწილეობას ქანობზე, მაგრამ კრამიკურიღებში მათ გამოველი რა- როდენობას მანზე ვხვდებით, დაახლოებით ერთ კალიპტერს ყოველ 10 სოღენში ეს, რა ზღმა უნდა, ძალიან ცოტაა იმისათვის, რომ აქ გადახურვის დაკ- დიური ან მოსტორული სახე ვივარაუდოთ. გ. ღეშავას მოსამჩრება იმის თა- თა-

ყველა ნაგებობასთან კრამიკურიღებში. იხ. ნ. ხოშტარია, თ. ღორქიჭა- ნიძე, რ. ჭუჭუჩიძე, გ. ღეშავა, არქეოლოგიური გათხრები ვანში 1966 წ. ვანი I, თბ., 1972, გვ. 150, სურ. 100; აგრეთვე, გ. ღორქიჭაანიძე, საბრძოლო და სამეურნეო იარაღი, ვანი II, თბ., 1976, გვ. 184. კრამიკსამაგრები კოლხურ კრამიკებთან ერთად ალმორენილია ეშირას ნაქა- დაქარზე. იხ. Г. К. Шамова, Эшерское городище, Тб., 1980, т. XX.

12 Б. А. Куфтин, Материалы к археологии Колхиды. т. II, Тб., 1950, с. 90.

13 გ. ღეშავა, ანტიკური ხანის საქართველოს არქიტექტურული ძეგლები, თბ., 1979, გ. CI.

ბაზე, რომ კალიპტერებით სიმბა შედგენილი (გაბ. VI, 1)¹⁴ არადასაქურ- ბელი მგონია კონსტრუქციული გაუმართაობის გამო. ისედაც ძველი წარმო- სადგენია, რომ მზადდებოდა კალიპტერი, გამოველი ჟღერების ღეშავი, და მას სურ სხვა დანიშნულებიისათვის იყენებდნენ.

მინდა განვიხილო ვანის ნაქადაქარის ე. წ. "დიდი გაძარი" და მი- სი კუჭტინი კრამიკები. აქ კრამიკურიღში ალმორენა ანტიკუქსიანი კა- ლიპტერებით, რაც უკვე ნამდვილად იმის მოწმობაა, რომ ზოგ შეიძლება- ში კალიპტერებს თავისი ჩვეული ჟღერით იყენებდნენ. ასახსნელია, ლუ ბურთმოდვარს ხელთ აქვს ისეთი სოღენი, რომელიც ქანობზე კალიპტერთა მონაწილეობას არ სავსებებს, რისთვის სჭირდება მას კალიპტერი ჩვეული ჟღერით (ანტიკუქსიანი). სამურველის გრადიენტული სტემა აქ გამოირჩე- ლია, იმდენად მცირეა კალიპტერები. თავისთავად იმდენაა ამრი იმის შე- სახებ, რომ კალიპტერები სოღენებით შედგენილ ნაქეორებს შორის ნაქე- რებს ფარავდნენ, ე. ი. ისინი ქანობზე გამოველი შეხედებით მონაწილე- კბდნენ სამურველის შექმნაში გრადიენტული ჟღერით.

დიდი გაძარი გრძივ, სამი სივრცობრივი ერთეული შედგენილ ნაგე- ბობას წარმოადგენს (გაბ. VII). 1 - კოქსისმაგვარი შეშობა რამდენიმე განსაკუთრებული II და III სათავსოთაგან და იგი ცალკე, დამოკიდებულ გადახურვას ითვალისწინებდა, ხოლო II და III სათავსოები, არქიტექტუ- რული ღოგოვიდან გამოიღნარე, ერთიანი, ოქსანობიანი სახურავის ქვეშ უნდა ყოფილიყო მოქცეული. II სათავსოში ანუ დარბაზში, რომელიც ამავთ დროს გაძარის ძირითადი ბირთვიცაა, ორი აგოკური გიპის ბაზისი იყო მო- ვლული, რამდენადმე "უგნაურად" განთავსებული. ვიქორბ, მათ ამგვარი დგომა გამოწვეულია იმით, რომ აქ ოქსანობიანი სახურავი გვირგვინთან

14 თ. ღორქიჭაანიძე, რ. ჭუჭუჩიძე, ვ. თორდავა, გ. ღეშავა და სხვ. 1970-1971 წლებში ვანში ჩატარებული სავსე-არქეოლოგიური კვლევა- ძიების შედეგები. ვანი II, თბ., 1976, გვ. 26.

იყოს შეთავსებული. ბაზისითა და მზივი კედლების მეშვეობით ინსანება წა-
 გებობის ის გარეგანი და გრძელი ლერძები, რომლებსაც უნდა დაქვემდებარე-
 ბიყოს გადახურვის კონსტრუქცია. ბაზისითა და დაპირის დამბეჭერი 49,5 სმ-
 იან აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ნაქალაქარზე ყველა ელინისგური ბანის
 სვეტის ბაზისის დამბეჭერი მკაცრად იცავს ამ განმეორებებს ამ მის ნა-
 ხევის. ცხადია, ბაზისითა და დამბეჭერი ამ შემთხვევაში მეტროლოგიურ ზღვა-
 რად უნდა მივიჩნიოთ.¹⁵ მით უმეტეს, რომ ამ განმეორებებს უდიდესი სი-
 ზუსტითა და მორჩილი ნაქალაქარის უკლებლივ ყველა ნაგებობის არა-
 მხოლოდ არქიტექტურული დეტალები, არამედ მთლიანი მასებიც და მისი შე-
 მადგენელი ცალკეული ელემენტებიც. "დიდი გაბრის" კრამიტები, რომლებ-
 ზეც ქ ნიშანი იყო აღმავალი, ყველა განმეორებით ერთმანეთის იდე-
 ტურია და, რაც განსაკუთრებით საყურადღებოა, მისი სიგანე 49,5 სმ
 თანხვედრა "წყობას". როცა საბურავის კალთაზე, კედლიდან მოკიდებულ
 კვანძზე ეჭირება სოღები, უპირველესად უნდა დასაგვეს ზურგი და ყვე-
 ნიღ სოღითა მჭირიები და ამასთანავე გარკვეული შეაღებებით, ე. ი.
 მათ შორის უნდა დარქვს ის ადგილები, რომლებსაც შემდგომ ქვედამხობილ
 სოღითა მჭირიები შეაღებენ. აქ სოღის სიგანე "წყობას" აღებული
 და ქანობზე რ ზურგი და ყვენიღ სოღის შორის მანძილი 37 სმ-ის სიგანე-
 სს უნდა იყოს, რადგან 49,5 სმ-ს გამოაკლებს კრამიტის კედლების ურ-
 თიერებების მანძილები ორივე მხრიდან (დახლებით 12,5 სმ.) ამ შემ-
 თხვევაში ზურგი და ყვენიღ 5 და ქვედამხობილ სოღითა 4 მჭირიები
 (ე. ი. სულ 9 მჭირიები), იქმნება ერთი სვეტური, რომელიც 16 მოდულის
 ანუ 8 წყობის გრისა (ჭაბ. VIII). ეს მონაკვეთი კი ბაზისითა შორის

15 ანტიკური ბანის ნაგებობებში მოდულად, ჩვეულებრივ, ელემენტზე ბა-
 ზისის ზედაპირის რადიუსს. ვანში ბაზისითა რადიუსის გამოკლებს
 ანუ დამბეჭერი 49,5 სმ, ზუსტად შეესაბამება ე. წ. მუამდინარულ

გრძელი და, ცხადია, გადახურვის ცენტრალურ განივ კოფებს შორის მანძი-
 ლის გოლიცაა. ვთქვით, აქ სწორედ ერთმანეთის მოთიხვავე სვეტურების
 შეერთების ადგილებს უარავედა კალიპტურების ანტიკურების დაგვირგვინე-
 ბული მჭირიები. ჭარბაზის მთლიანი კალთის გადასახურავად ასეთი სპირ-
 სვეტური იქმნება სავიროს არქიტექტური ამ გზით შესაძლებელია ასანების უძებ-
 ნის იმ კომპოზიციურ სქემას, რაც მან გეგმარებას დაუღო საფუძვლად. სვე-
 ტურიები აქ გარკვეული ასანების ნაგებობის გეგმაში ჩადებული შინაარსისა
 (ჭაბ. VII).

ორივე სიგვეს კონქის კალიპტურა შესაბამ. ასეთი კალიპტური
 მხოლოდ 1980 წელს აღმოჩნდა ზედა ეურასაზე (მთელი ეგვიპტის) გვიან-
 ელინისგურ ფრანში (ჭაბ. IX, 1).¹⁶ მისი სიგანე 33 სმ-ია, ასევეა მისი
 სიგანეც ბოლოში, ხოლო მავი 30 სმ-ია. იმის გამო, რომ ხანგრძლივი დრო-
 ის მანძილზე კონქის კალიპტური ნაქალაქარზე არ ჩანდა, მიღებული იყო
 აზრი, რომ კვნი ჩვეულებრივი კალიპტური იზურებოდა, რაც ძველი ქართ-
 სადგენითა, რადგან ისინი არასაკმარისი სიგანისა ჩანდნენ იმისათვის,
 რომ სრულყოფილად მოეცათ ქანობთა შეუღების ადგილი (ჭაბ. IX, 3, 4).
 მგონია, რომ უმეტეს შემთხვევაში კვნი საგანგებო კვნი კალიპტური
 იჭარებოდა და რომ დიდი ბნის მანძილზე იგი ვერ დასადასტურებ, იმით
 აიხსნება, რომ მას არა აქვს რაიმე ისეთი ნიშანი (ან პრედი), რომ-
 ლის ნაგები უწყობანოდ განისაზღვრებოდა როგორც კვნი კრამიტნი. ეს კრამ-
 იტი განივკვეთში სამკუთხა მოყვანილობისა და ჭორბით დიდად განსხვავ-
 ზება კვნი კალიპტურის სხვა ნიმუშებისაგან. იგი მხატვრულ ელემენტს

წყობას. სიგანის ეს მონაკვეთი, როგორც მეტროლოგიური ზღვანი, და-
 ლან სტაბილური ჩანს ვანში.

16 დასაჭარავა, ზემოთადათ, ნაქალაქარის ზედა ეურასაზე 1980 წელს
 ჩატარებული ნუშაობის ანგარიში, ვანი VIII, მბ., 1986, გვ. 10-11.

სრულდებიან არ შეიძლება და მარტივად შეიძლება ეფემერული ქანობის ქალაქები შეიქმნა ან უნდა (გამ. IX, 5).¹⁷ ამასვე ღრის ეს კონსტრუქციის ნაშენი წარმოადგენს. ბევრების სიბრტყეა დახრახი (გამ. IX, 2). ეს დახრახი დიდად სერიოზულია. უღივსებელი არქიტექტურის ნორმებს (საგაძრო არქიტექტურისა), სადაც სხვადასხვა ქალაქის დახრახი 15⁰-დან 18⁰-მდე მიეყვება და ასევე მრავალსაფეხურად მიმართა. ეს სურათი სოფლებში დასავლეთშია (იხ. ქვემოთ).

მინდა ავღაც დავეხერხებ საბურველის კონსტრუქციას. როგორც ვხედავ, გვაქვს სრულიად უნიკალური ტიპი საბურველისა, რომელსაც აპირებდნენ სინოპური სოფლის ადგილობრივი მოახლოებების შესაბამისად გადასაწყვეტად, ის კონსტრუქციული ელემენტები, რომლებიც დაბრუნდება კონსტრუქციის სოფლებში. ქანობა იქმნება კონსტრუქციის ურთიერთმიჯნობის იმდენი ვარიანტი, რაც სრულიად შედეგია ქანობის ნორმალური დახრახი შეიქმნება. მისი ტიპობაა სინოპური, და ამდენად "კონსტრუქციის" საბურველი, შეიძლება გამოიყენებოდეს იქვე, მხოლოდ დიდი ქანობისთვის, როგორც აუცილებელია, ხშირი ნივთები და სველი, მძიმე ზოგადი გამოყენება.¹⁷ ცხადია, კონსტრუქციის გადასაწყვეტის მათთვის კარგად გნობილი კონსტრუქციის ნორმის და არსებითად უარყოფილი საბურველის საყოველთაოდ მიღებული კონსტრუქციის, ღრუბი მსგავსად იგი ნორმის კალიბრისა და მისი კონსტრუქციის.¹⁸ ვანში სასაქონეების მანძილზე

17 იხ. მ. ი. ჯავახიშვილი, საქართველოს სსრ კლიმატოგრაფია, თბ., 1977, გვ. 132-145; "მართალია თბილისი, არამედ მათგანაც, სუბური და ნამრბანი, და ნოტიო, გარდა უწყინარად, უქარი და უყინვე, დიდხვედრისანი" - ბაგრატიონის ვახუშტი.

18 გავიხსენოთ ღრუბი დაბრუნების მდებარეობის სამართალი, რომელიც სინოპური სოფლებშია და კალიბრებით იყო ნაგები საბურველის გრადიენტული სქემის გამოყენებით (გამ. VI, 2). იხ. ვ. ლორთქიფანიძე, მდებარეობის სამართალი დაბრუნების, ვანი 11, გვ. 68, გამ. 90.

მხოლოდ ასეთი სურათი დასტურდება, რაც მყარად შეიმუშავებული გრადიენტისა და არავითარ შემთხვევაში ცალკეული მიწველობანი დამკვეთისა ან ხერხე-მოდერნისა. "კონსტრუქციის" საბურველის წარმოშობის ურთიერთი მიხედვით უფრო იხსნა, რომ საბურველის საყოველთაოდ სახეები აქ და ამ პირობებში არასა-იმედოდაა მიჩნეული და მათთვის გნობილი უნდა ყოფილიყო სხვა მიმართუ-ღ. ი. ჩვენ წინაშე დადგა საკითხი "კონსტრუქციის" საბურველისათვის საწყისი მოდელით ძიებისა. ასეთ მოდელად ყავრის საბურველი შესაბნება. დარგებში ყავრის რიგის დაგება შეიძლება სწავლობის, ხოლო მხოლოდ რიგი სწორედ ამ შეიძლება უფროა შეიძლება (გამ. X, 1). აქ საბურველის აგების იგი-ვე მანძილზეა და სისტემა მოქმედებს, როგორც კონსტრუქციის სოფლებში შედგენილი საბურველი (გამ. X, 2). შედარებითი ტიპობა კარგად ჩანს, რომ გვაქვს სრული კონსტრუქციული იდენტურობა იგი სხვადასხვა მასალის განხორციელებული საბურველისა. ყავრის საბურველი სწორედ დიდი ქანობის-სათვის გათვალისწინებული კონსტრუქციისა, მრავალსაფეხური და ძნელად და-სათმობი კონსტრუქციისა, და მათ შეიძლება კონსტრუქციის იმდენად კონსტრუქცი-ულ სახედ გადასრება, როგორც ყავრისა. ეს მათთვის სასურველია გამოსა-ვალთა კლიმატური პირობების გამო. ყავრის ღრუბი არქიტექტურად დაუდას-ტურდება (და შესაძლოა ვერც ვერასოდეს დაგაყენებულა იგი), მაგრამ მისი არქიტექტურაში უფროსი შეიძლება, ვერტიკალი, ძნელია. იგი ადრეული ეტაპ-ბიდან უნდა წარმოშობილიყო ხის ხერხე-მოდერნის იმდენ მხარეში, როგორც კონსტრუქციის. ვიჭრეთ სინოპური გრადი, კონსტრუქციის საბურველი ალტერნატივის ნაშე-ბი "ხურავენ მას ზოგადობა და გრადი" - ყავრის ჩანასახი, ხოლო ღრუბი საბურველი, ვიჭრეთ სინოპური მიერ ალტერნატი, მისივე სიბრტყეა, საბურველის-თა უძველესი ნიმუში.²⁰

19 Л.З.Сумбадзе, Колхидское жилище по Витрувию, Тб., 1960, с. 48.

20 Витрувий, Десять книг об архитектуре, пер. Ф.А.Петровского, М., 1936, II, II, 6, с. 42.

ერსადღერით, რასაც შეიძლება ვთქვა ალბრას კრამიგის კოლხურ საბურ-
 ვილთან დაკავშირებით. ეს სოღუნთა ზურგის დაუბრუნებლობაა. აუ, თავა-
 ლთაბ, ზედაპირი საგანგებობაა გადაღუნული სტეპით ან ბეღისკულით,
 ზურგზე იმ ქვიშის ავალი შეინიშნება, რომელიც ყალიბში აფუნია (ქვიშა
 ყალიბში აფუნია იმ მიზნით, რათა აღვიღად მიხედვს ნედლი კრამიგის ზურ-
 თისაგან განვალავეთ). როგორც ჩანს, არ ბერბეგობა კრამიგის ზურგის
 საგანგებობა დაბრუნება. ყალიბიდან აღიღების შემდეგ ნედლი კრამიგის
 განი, აქედღუნს დაყრდნობილი, უფრო რაიღუნებობა დაბრუნებობისას, ამი-
 გომ მხოლოდ ზედაპირი მუშავებობა, მიწებდავად იმისა, რით კოლხურ სა-
 ბურველი კრამიგის ზურგიც იხდებოდა "საფასაბოა", როგორც ზედაპირი.²¹

ნიშნები კოლხურ სოღუნებზე ზედაპირზეა დატანილი გამოყვამდე,
 განის დაახლოებით გენგრალურ აქვით, ზოგჯერ რამდენადმე კრამიგის ბრ-
 ლსებრ თიახლოვდება. ეს ნიშნებია: $\Phi, \uparrow, +, \cdot, X, T, \downarrow, O, \downarrow, /$ ან
 $\sim, \lambda, \Pi, \xi, P, \Theta$.

აიძველი, რაც ზედაპირი გვევლება, აქ ნიშანთა სიმრავლეა. ამას გარ-
 და, მკვეთრად გამოიყოფა ნიშნები, რომლებიც შეიძლება სიმბოლოებად

21 1988 წელს გენგრალურ გერასაზე, ელინისკურ ფუნაში, ჩემი აზრით, კოლხური სოღუნის საყურადღებო ნაგებნი აღმოჩნდა. მასზე ნიშანთა გამოსახული, მაგრამ დატანილია იგი ზურგზე და არა ზედაპირზე - განსაკუთრებული შემთხვევაა. ურთი მხრივ, ეს ნაგებნი ნაწილობრივით მიწითა მანცა იმისა, რომ კოლხურ საბურველი სოღუნის ზურგიც "საფასაბოა" და, მეორე მხრივ, მაღებს აზრს - რომ არ იყო წინასწარ განსაზღვრული სოღუნთა ის პარტიკა, რომელიც ქანობს ზედაპირით უფრობა. ან ამ მიზნით დაშვებული კრამიგები ხომ არ შეიძლება რამზე ჩვენთვის უგრძობობით შეუცნობ ნიუანსს? ამ კითხვებზე პასუხის გადგომის შესაძლებლობებს ამჯერად მოყვებული ვართ. ასევე ნა- ვები მხოლოდ ერთადერთია, მისი სისწივე იმითება მხოლოდ და არც ნი- შანთა სრულად შემორჩენილი.

მივიღოთ, მაგ., $\Phi, \uparrow, +, \cdot$ და ნიშნები, რომლებიც ბერძნულ ასო-ნიშნებს ემსახურება $\xi - \xi \varphi \lambda \sigma \nu$ (თ გსილონ), ან $\psi - \psi \xi (\psi \sigma)$ (გამ. XII), $\rho - \rho$ პომიტიური და ნუმიტიური გამოსახულებანი შესაძლოა $\uparrow \uparrow \tau \alpha$ (თესა), $o - \delta$ $\rho \lambda \kappa \rho \sigma \nu$ (მ თაქრონ), $\Pi - \Pi \xi$ (პი), $P - \xi \omega$ (მი), $T - T \alpha \Pi$ (ტაუ), $X - \chi \xi$ (ხი), $\downarrow - \psi \xi$ (ესი). ნიშანი \downarrow შეიძლება გავსიკვიროთ ბერძნული Z- $\zeta \eta \tau \alpha - \nu$ (ძეგა) ნუმიტიურ გამოსახულებასთან ან, ვაქვით, ეგეოსურ სილაბურ ნიშანთან ($\downarrow - \rho$), მაგრამ უფორმობ, რომ იგი ξ ნიშნის განახლებებელი ვარიატივი უფროა (იხ. ქვიშა). გადგული პარალელში ეძებნება \wedge ან \sim აგრეთვე λ მიწისურ, ეგეოსურ, გარგუსი- ისულ და იბერიულ სილაბურ ნიშნებთან.²² ყველა აქ წარმოდგენილი ნიშანს (მათ შორის $\Phi, +, \cdot$) შეიძლება მივ-ნაცვებოდ მსგავსი პარალელები მო- ეძებნოს სხვადასხვა სისტემებში, მაგრამ ჩვენთვის არსებითი არაა მათი წარმოშობის დადგენა. ეს ზედა დიდად მოჩვენება ჩვენს ნიშნებს ჩვენ მიმართ იმის შეგნობაა, აუ რა მიწასარსი ძეგს ამა აუ იმ ნიშანში და არის აუ არა იგი ზურგითობურად ან სამშენებლო შემადგენლობა დაკავშირ- რებული.

კოლხურ კრამიგზე დატანილი ნიშნები სრულად სხვადასხვა აღუბრ- სავ რომ განვუთხრებოდეს, ეს იმას მიანიშნებს უბრალოდ, რომ ისინი ს- ტატუს არსებობისა თავმოყრილი და აქ იმას დასადავნი, აუ რა შემთხვევა- ში რა ნიშანი იხდება კრამიგზე.

დავდაპირველად Φ ნიშნიანი კრამიგი მიწა განვიხილო (გამ. XII, 1, 2).²³ აქ ყურადღება მიწა გავამაზნელო კრამიგის "მიწა ფარობზე".

22 შტ. В.И.Козловская „Древнейшая... ВДИ, 1971, № 3, рис.3.

23 იმანება უბრ-ის განაზე.

ეს კრამიტიის ის ფარდობის, რომელიც განთავსდა სულაბის კრამიტი/სულა
 ქმედებათაგან. კოლხურ სოფლებში, საბურველის კრამიტი/ქვირიდან გამოდის
 წარმო, შიდა ფარდობის რაოდენობის მიხედვით ისაზღვრება: ვერტიკალური რიგში
 ბოლო უფროსაა ქვიშა, მომიჯნავე კრამიტიის თავს. თავს უფროსაა მის
 მომიჯნავე კრამიტიის ბოლო. პორიზირებული რიგში კრამიტიის მარჯვენა და
 მარცხენა მხარეებზე იდგება ქვიშა მხოლოდ სოფლთა კედლებზე, ამიტომაც
 იქვედება შიდა ფარდობის სოფლებისა, რაოდენობის მიხედვით. ესაა
 ის სწორკუთხედი, რომლის მოყვანილობაც შეთანხმებული უნდა იყოს. მონ-
 ბის დახრის კუთხესთან. * ნიშნად კრამიტიზე ეს შიდა სწორკუთხედი
 წაგრძელებული ფორმისაა (35 X 42) (ტაბ. XIII, 4), და მუცელში მარჯვნივ
 გეომ იმ სახეც, რომელიც პორიზირებული სიბრტყეზე კვადრატის უნდა და-
 აგვებდნენ, ქანობის დახრის 35-ს მივიღებთ, ანუ ისეთსაც დახრის,
 როგორც შიდა ტერასაზე მოკლებული კედლის კალიპერის მთავარობის.

შიდა ფარდობის მიხედვით სინკლინალური კრამიტი/სულა გამოიხატება
 მისი: აქ ისაა აღსანიშნავი, რომ ყველა სხვა სახის სოფლებს შიდა ფარ-
 დობის მიხედვით, თავისა და ბოლოთა ისაზღვრება. აქ მხოლოდ კალიპ-
 რი ან მითლება კალიპერითაა მიერ დაკავშირებული ფარდობები, რადგან კალიპ-
 რის მიხედვითაც ფარდობის ფარდობის მიხედვით სოფლებს. კალიპერები უნდა იყოს ვერ-
 ტიკალური ნაკვეთის იგავს მყლის გაყოფისაგან. ვანში აღმოჩენილი სინკლინალური
 კრამიტი²⁴ შიდა ფარდობის 47 X 57 სმ (ტაბ. 11, 1) და იგი მხოლოდ
 19-იან სიბრტყეზე აგვებდნენ კვადრატის. ასეთივე სურათი გვაქვს სინ-
 კლინალური კრამიტი/სულა სხვა ნიმუშების განხილვისასაც²⁵ ეს დახრის სწორედ

24 რჩე მთლიანი ეგზემპლარი - ვაე, ვამ.
 25 ეს ნიმუშები განხილულია გამოქვეყნებულ ანაზოთა მიხედვით.
 * И. Махимова, Античные города Юго-Восточного Причерноморья
 М. - Л., 1956, р. 19. ან ნაწილობრივ გვესტენ ტაბ. 11

ის კუთხეა, რომელიც პოპულარული იყო მცირე აზიის ელინიკური ენგურებში.
 კვადრატობა ვანის სოფლებში შეაღწახა მდინარეზე. * ნიშნად
 კრამიტი/სულა მიხედვით თავი ან ბოლო უფროს სიგანეს. ეს ასეა სხვა
 უმეტეს შემთხვევაშიც. ე. ი. კრამიტი/სულა თავი, დამატებული განმარტობა
 კრამიტი/სულა სიგანისა ქანობის დახრის წილია მისადაც. ნიშანი * ამ
 შემთხვევაში შეიძლება მივიჩნიოთ წაგრძელებული ფარდობის აღნიშვნად,
 მაგრამ იგი ამავე დროს გარკვეულ სიშანაშრესაც, გოლობას გვაგონებს;
 გოლობა აქ მკვეთრად ხაზგასმულია. კრამიტი/სულა სიგანისა და სიგანის შე-
 ფარდება გოლობა შიდა სწორკუთხედის სიგანისა და სიგანის შეფარდებისა:

$$53:64=0,8; 64:53=1,2$$

$$35:42=0,8; 42:35=1,2$$

გვაქვს მცირე ეგზემპლარიც * -ით აღნიშნული (ტაბ. XII, 2)²⁶ აქ
 არ იჭობება სიგანე, მაგრამ ყველა სხვა განმარტობით, უზღვირეს დეტა-
 ლებშიც კი, ისინი შენგდება ურთიერთით. ჯარდა ამისა, ყოველ სამ პო-
 რიზირებული კრამიტი/სულა კედლებს ურთიერთობის სიგანეები ადგენს ერთ
 შიდა ფარდობის სიგანეს. კრამიტი/სულა დახრით უნდა იყოს კრამი-
 ტის თავისა, ბოლო სიგანე - კედლის სიგანისა.

მეოთხ ბევრი ვინაობაზე წყნობასთან დაკავშირებით, იმ მეტროლოგიურ
 მდგომარეზე, რომელიც ვანში თითქმის ყველა ნაკვეთაში შეინიშნება. ამ
 კრამიტი/სულა არც სიგანეზე და არც სიგანეზე გარკვეულად არ ისახება ეს
 განმარტობა (49, 5 სმ), მაგრამ 11 კრამიტი/სულაგან შედგენილი პორიზირებულ-
 ლური რიგი აქ 70 წყნობის გოლობა (საერთო სიგანე 11 კრამიტი/სულაგან შედ-

მეორე სიგანის მონაცემებზე დაყრდნობით. იხ. Н. Б. Братинский, Комп-
 лекс кривельной черенцы из раскопок Ольвийской Агоры 1959-
 1960 гг. Ольвия, Теменос и Агора, М.-Л., 1964, с. 298-300, р. 10.
 2, 4.
 26 ვაე, ც. 7. 1. 4. 332.

გენილი რიგისა = 493 სმ : 49,5 სმ = 9,95). * -ით აღნიშნული კრამტი 11 კრამტიანი სექტორისაა გამოწვეული (გამ. XII, 3) და იშვიათობებს კალის სრულიად სხვა დახრილობას.

ნიშანი †, ვეიქრობ, * -ის განახლებული ვარიანტს წარმოადგენს, ზემო დაბნეულობის სხვადასხვა სისტემაში მას პარალელი ექვემდებარება ამ ნიშნით აღნიშნული კრამტი 1974 წელს აღმოჩნდა ნაქალაქარის ზედა გერასამზე (გამ. XIII, 4).²⁷ მისი სიგრძე შენახვა * ნიშნით კრამტს, დაახლოებით ჭოლია სიგრძე, მაგრამ ყურადღებას იქცევს ფაქტს, რაც აპირბობს შიდა ფარდობის განსაკუთრებულ მდგომარეობას - მისი სიგრძე შეესაბამება სიგრძეს. ამას გარდა, შიდა ფარდობის სიგრძე შესაძლოა ნაბეჭდო კრამტის სიგრძისა (გამ. XIII, 5). † შიდა ფარდობის ამ განახლებების აღნიშვნისთვის შეიძლება მივიღოთ და აგრეთვე შიდა ფარდობის სიგრძეში მიმართულების მარკვირებადაც. ცხადია, ამ შემთხვევაში 1 კრამტის შიდა ფარდობის დამოუკიდებელი ზღვრება შეიძლება შეიქცეოდეს, მაგრამ ასეთი 6 კრამტისაგან შედგენილი სექტორი ისედაც შეიქცეება სხვადასხვა, როგორც ზეით კრამტი. ამ კრამტის ზეით გამოწვეული ქანობის ასევე 3⁵⁰ დახრილ უნდა ვივარაუდოთ. აქაც, მსგავსად როგორც * ნიშნით კრამტის, 9 კრამტიანი სექტორი უჭირავს მის წყობას. ასეთი კრამტის კონკრეტული დანიშნულებამდე მსგავსება ფაქტს იგი სრულიად განსხვავებულ სურათს იძლევა - პირიპირადად ძალიან დახრივით გამოხატვის სტრუქტურას. ამასვე დროს ვერცხვად რიგში ვიღებთ საბურველს შედარებლად დიდ სიმკვრივეს ანიჭებ

27 ვ. გიგოლაშვილი, დ. ავაქიანა, მ. გომიგბაღა, ნ. ლუბოვიჩი, ა. ჭყონი ვანის ნაქალაქარის ზედა გერასამზე 1970-1977 წლებში მოსავლული არქეოლოგიური მასალის კატალოგი, ტომი IV, თბ., 1979, გვ. 60, გამ. 60, 249.

ეს კრამტი სწორედ სასიმაგრო ზოლში, ზედა გერასამის კურტირითაა გახიზნული იქნა მოკვლეული, რაც თავისთავად ბადასს აჩვენებს, რომ ამ ზეისებობის კრამტი, რომელიც საბურველის განსაკუთრებულ სიმკვრივეს წარმოშობს, სასიმაგრო ნაგებობათათვის იყო გამოიშენილი. † ნიშნით კრამტი ყველა ძირითადი განმარტებით იღვწურება * ნიშნით კრამტისა, მაგრამ განსაკუთრებული შიდა ფარდობის გამო შეიძლება სრულიად სხვა მნიშვნელობას. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ † წარმოადგენს სწორედ ნიშნით, როგორც * -დან გამოიშენიან და მისგან წარმოქმნილი, ურთიბობის, აღნიშნავს ამ რ ნიშნის შიგნით სხვადასხვას და ამასვე დროს განსხვავებულ ზღვრებს.

+ აღნიშნული სურათი (გამ. XIII, 1)²⁸ ყველა გარეგნული ნიშნითა და ზომებით * და † -ის თქმის იღვწურება. ზედა მისათვის მხოლოდ ექვემდებარება რამდენიმე დიდი სიმაღლე. ასეთი მსგავსების მიუხედავად,

+ ნიშნით ეგვიპტეში განსხვავებულ შიდა ფარდობის - კვადრატულ ნიშნით (გამ. XIII, 2) და, ვეიქრობ, შეშხვევითი არ უნდა იყოს ის, რომ ამ ზეისებობის მქონე კრამტი სწორედ ურთიბითაა აღნიშნული. ურთის, როგორც უნივერსალური სიმბოლოს, ურთ-ურთი დანიშნულება სიმაგროს აღნიშვნას, ჭოლინისა და თანაბარზომიერებისა.²⁹ აქაც მხოლოდ განხილული შემთხვევის ანალიზირებად 6-კრამტიანი სექტორი მოგვცემს კრამტის გამო მხოლოდის შესაბამის შეფარებას, და ასეთი საბურველიც 3⁵⁰ კალის შეესაბამება, მაგრამ წყობის ურთად ამ ურთად 13 კრამტისაგან შედგენილი სექტორია (გამ. XIII, 3) (593:49, 5-11, 979).

ნაქალაქარზე ყველაზე დიდი ზომის კრამტიები T ნიშნით არის აღნიშნული (გამ. XIV, 2). მათ სიგრძე 65-66 სმ-ია.³⁰ აქ ის უნდა აღნიშნ

28 ვაე-ის ბაზა.
29 J.C. Cooper, L.A.S. 99-100.
30 ვაე-ის ბაზა.

ნოს, რომ ნიშნის მდგომარეობა არ შეესაბამება კრამიგის ნორმალურ დგომას; ამიტომ მკვლევართა ნაწილი ამ ნიშანს, ისევე როგორც სხვა ბერძნულ ნიშნებსაც, იაზრებენ როგორც \perp , \top და ა. შ. ვფიქრობ, აქ უფრო დედა უნდა მიუძღეს მუყაღების პოზიციას ყალიბისადმი კრამიგის ჭრბინების ბოლო ეჭაპზე - უნდა წარმოვიდგინოთ დამბადების მანძილზე უნდა კრამიგის ჭრბინის ყალიბში ჩაყენების შემდგომ ვიქნებოდა მას კედლები; და ძვერწვა უნდა მოხდეს კრამიგის ბოლოდან და აქვე უნდა შეიქმნას მდგომარეობა ბოლო მავისადენ ამოყვება უნდა მოხდეს კედლის მასისა და მისი ჭრბინის სისქეზე დაყვანა (ჭაბ. XVII). კრამიგებში დაკვირვებისას კარგად ჩანს ეს ეჭაპები, იერით ამოღებული მუდებში, როგორც ბოლო ეჭაპი და, ცხადია აქედანვე დააქვთ ნიშანიც.³¹ ამიტომ არ შეესაბამება ერთმანეთს ნიშნისა და კრამიგის დგომანი. უკუაჩვენებს კედლების ჭრბინიერების უფრო ძველი წარმოსადგენია. კრამიგის მავიდან კედლების დაძველვა გამოდგომს რაღაც კედლის სისქე ხელს უნდა ეჭყრას ოსტაჟს, რათა ამოაყლოს.

T - ნიშნისანი კრამიგის მთლიანი ეგზემპლარი ვაშლი ორთა მოპოვებული (ჭაბ. XVII, 1, 2). უმცირესი ზომებისაღ ერთმანეთის იდენტური არიან ისინი, მაგრამ განიერიდან როგორც ძვერწვის ტექნიკით, ასევე კედლთა და ნიშნის დაჭარბის ბანერით. მუ Φ - ნიშნისანი კრამიგის ეგზემპლარები ძალიან წააგავს ერთმანეთს ძვერწვის მანერითაც, რაც თანაბრებს იმას, რომ ორივე ნიშნი ერთი და იმავე ოსტაჟის ქმნილებათა, T - ნიშნისანებზე ამის მქონე მუდებზელი მგონია. ეს კრამიგი გამოიჩინება იმით, რომ მისი მთავარი სწორკუთხედი შედარებით ზომიერად და წაღრმელებულია აქედან გამო-

³¹ ეს ასე შეიძლება იყოს უმცირეს შემთხვევაში. და სრულებით არაა აუცილებელი ყოველთვის. მაგ. ვიქნებ სრულეობაში კრამიგის მიმართ კედლის შესაბამისად დაჭარბილი, იხ. Г.К. Шамра, Шерское городище, Тр., 1980. № XXXVII.

დინარე, ქანობის დახრილობა ამ კრამიგთაგან შედგენილი საბურველისა 27⁰ უნდა წარმოვიდგინოთ, ხოლო წყრთასთან დამოკიდებულება ისევე, როგორც ზემოთ განხილულ ნიმუშებში.

დიდი ზომის კრამიგთა ჯგუფს განეკუთვნება γ და \wedge ნიშნით აღნიშნული ეგზემპლარები (ჭაბ. XVI). ნიშნები პოზიციურ და ნიშანურ განსაზღვრებას წარმოადგენს. ვანის არქეოლოგიურ მუზეუმში დაფიქსირდა ორი კრამიგი.³³ ერთ მათგანზე დაჭარბილია γ , ხოლო მეორეზე \wedge .³⁴ გარდა იმისა, რომ ეს ორი კრამიგი აბსოლუტურად იდენტურია ზომებით, სრული დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ ერთი ოსტაჟის ქმნილებათაა. 1988 წელს ვაშლიანურ ტერასაზე აღმოჩენილი \wedge - ნიშნისანი კრამიგი კი უკვე მრავალი ნიშნით განსხვავდება ზემოთ აღწერილი კრამიგთაგან (ძვერწვის მანერა, კედრი, გამოწვის ხარისხი), მაგრამ მუსტი ასლია მუზეუმის კრამიგებისა ყველა განზომილებით.³⁴ გვაქვს სხვა ნიმუშებიც γ ან \wedge აღნიშნული კრამიგებისა.³⁵ ყველა ეს კრამიგი განზომილებებით დაუნდობლად იმეორებს ერთმანეთს. არსებითი ნიშანი ამ კრამიგებისა ისაა, რომ მათი მთავარი მავისა უაღრესად თანხლებულია კვადრატს (ჭაბ. XVI, 5), რაც ქანობის დახრის უღრმესიერ ნორმის მსგავს სურათს გვაძლევს - 17⁰; წყრთასთან დამოკიდებულება აქაც საკმაოდ მუსტიანია. ყოველი სამი კრამიგისაგან შედგენილი სექტორი უახლოვდება 3 წყრთას (146,5:49,5 = 2,95 \approx 3) (ჭაბ. XVI, 3).

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს \circ - ში აღნიშნული კრამიგის მთლიანი ეგზემპლარი (ჭაბ. XVII, 3).³⁶ გვაქვს მრავალი ნაგებნი \circ - ში

³³ ვაბ - 1727.
³⁴ ვაჯ ის ბაზა.
³⁵ ვაბ - $\frac{261}{64}$
³⁶ ვაბ - ის ბაზა.

აღნიშნული, მაგრამ მათი მიზნების აღდგენა არ ხერხდება. იმის დაჩნა კი შეიძლება, რომ ნიშნები სხვადასხვა ხელითაა დაგანილი. მრავალი ვარიანტი გვაქვს ისინი წარმოადგენილი. პირველი, რაც ამ ნიშნის შესახებ შეიძლება ითქვას, ისაა, რომ იგი ბერძნული ო მიკრონიამ. ეს შეიძლება მარჯვნივ ასეა, მაგრამ გამოჩენილი არა მგონია, რომ მის გრაფიკაში გამოიხატონ რეალური პრობლემა სხვა მიზანსაც, ვაქვას წიგნი. ო - ნიშნის კრამტი დიდ კრამტსა და მისი ეტიმოლოგია (56 X 64) და მუსიკა იმავე მუსიკის სხვა, რეგონსაც + აღნიშნული კრამტიც. ე. ი. მისი მიზანობის კვალია, იმ განსხვავებით, რომ აქ იგი რამდენადმე დიდია. ო აქვე წიგნი კიდევ უფრო მეტად შეგვიძლია მივიღოთ კვალია სხვადასხვადას აღნიშნული სიმბოლო, ვიდრე + როგორც ის გეომეტრიული სახე, რომელიც მისი დამატებითი დასავლეთის კვალია (ისევე როგორც ჯვარი) მისი აგების საწყისი ეტაპზე. ამასთანავე წიგნი სწორი არ მართლმადიდებელი სახით ხშირად განვიხილავთ სწორედ ჯვართან ერთად მცხედრ კრამტებზე და ყველა შემთხვევაში მათი მიზანობის განმარტების ასევე კვალია მისი წარმოადგენს (იხ. ქვემოთ).

ასევე კვალია მისი ფორმის კვალიცაა ' ნიშნის კრამტი-ბიცი (გამ. XVII, 12).³⁷ ამ ნიშნის სიმბოლოები ამრიგად შეიძლება, ეს კრამტიც შეიძლება მცირე მონისაა, მაგრამ მისი ფორმის ეს არ იმეორის მხელი და დახვეწილი კვლევის გამო. მასზე გამოსახული ნიშანი, რომელიც საკმაოდ პოპულარული რამის კვლევის მიხედვით აღიარებულია ხანძარი, ბ. კუჭის ამრიგად, შესაძლოა პოპულარული ხასიათისა იყოს და წარმოადგენდეს ცხვილის სქემის მიხედვით გამოსახულია.³⁸ ამ მიზანობის მიხედვით შეიძლება ნიშნის კრამტიც დაგანილი ნიშანი შეიქცეს - ' ,

37 ვაგონის ბაზა.
38 Б.А.Куртин, Материалы... т. II, с. 81.

რომელიც კრამტსა "ნორმალურ" დგომის შეესაბამება, ასევე აღნიშნავს ისინი ქვემოთ.³⁹ სხვა ნიშანთა შედარებით დგომის რვერსის კრამტისადმი პოპულარული ავსტრიაში მის დამატებითი ეტაპზე, მაგრამ სულ სხვაა პოპულარული ნიშანი; მასში გამოკვეთილი სახე იკვლიან მისი და მის უკუღმა დაგანილი კრამტიც ხელს უწყობს შეუძლია ნიშანზე ისტორიის კონკრეტული წარმოადგენა.

ნიშნის კრამტიც რამდენიმე ჯგუფი დაგვიჩვენა განსახილველი. ეს კრამტები შეიძლება ნიშნის მიხედვით აღიარდეს და, ერთი შეხედვით, მათში ერთმანეთის იდენტურობა ვერცხვები, ან ვიტყვი, რომ ო - ნიშნის კრამტიც ვაშლი ყველაზე პოპულარული იყო სხვადასხვა შეიძლება იგი იხილოს ედემენტებს შეიქცეს, რაც ხელს უწყობს მის პოპულარობას. ვაშლის ანტიკონკრეტული ეტაპების განსახილველი ნიშნის კრამტიც ო - იმ აღნიშნული და, გარდა ამისა, ვ მთლიანი ეტაპის მიხედვით (გამ. XIX)⁴⁰ შეიძლება აღიარდეს უნდა აღნიშნოს ის, რომ სამივე ეტაპის მიხედვით (უმცირესი დეტალებითაც კი) ერთმანეთის იდენტურობა (გამ. XVIII, 1, 2, 3), მაგრამ დამატებითი სხვადასხვა შეიძლება მისი მიხედვით, განსხვავებით ისინი ძველესი მანერით და გამოწვევის ხარისხითაც. სხვადასხვა ხელითაა მათზე დაგანილი ნიშნებიც. ძირითადი მანისაა მცხედრი ამ კრამტისა შეიძლება ნიშნები: შეიძლება დახალი კვლევი (4-4, 3 სმ) და ვაშლის ცენტრალური არის საკმაოდ მაღალი კვლევი (2, 5-3 სმ), რომელიც იმეორის ნახევრებზეა დაგანილი და მართლმადიდებელი. ასე რომ კრამტიც ურთიერთდახვეწის ადგილებში მათი საერთო სიმბოლო იმეორის კრამტის ვაშლი ეტაპებზე (გამ. XVIII, 4). იქნება საბუნების შედარებით სიხარულიც,

39 მდრ. Б.А.Куртин, Материалы... т. II, т. 26, 2; 27, 4
40 ვაგ, III 07/1/84/334; 07/1/81/726; 07/1/81/75.

სიმსუბუქე და, ვფიქრობ, კრამიტიც ამ მოდელიც პოპულარობას სწორედ ეს
 აპირებდა. \downarrow -ნიშნით კრამიტიც სიგანე უთანაბრდება წყრთას და
 ამასვე დროს 7 კრამიტიცაგან შედგენილი პირიზონტალური რიგი თანხვედება
 6 წყრთას (გამ. XVIIII, 7) (297, 5:49, 5=6, 01 = 6). ამ კრამიტიც შიდა
 ჭარბობი კვადრატს ნიანბრეპული სწორკუთხედია და დაახლოებით 22⁰-იან
 ქანობს იშვალისწინებს (გამ. XVIIII, 5, 6). რაც შეეხება მეორე ნიშანს
 \downarrow -ს, მისი დგომა არ შეესაბამება კრამიტიც "ნორმალურ" მდგომარეობას
 T -ს ანალოგიურად. ნიშანი \downarrow "ფსი"-მ მიმართია, თუმცე "მ მუგა"-ც
 არ უნდა იყოს გამორიცხული. ცხადი ურთია, რომ ჯერ კრამიტიც დააქვთ
 რყადი \downarrow და შემდეგ შეტრია. ბოლოურთ ნაკლებზე ამაკრად შეიძლება
 ეს - შეტრიათ კვეთს რყადს. \downarrow ნიშნის ბერძნულ ასო-ნიშნად მიჩნევისას
 T ნიშნის ანალოგიურად ვიშვალისწინებ რესტაგის პოზიციას ყალიბისადმი
 კრამიტიც ზომიერების ბოლო ეტაპზე.

კრამიტიც \downarrow -ნიშნით ნიშნებს, ურთი შეხედვით, დიდად უახლოვ-
 დება \downarrow -ნიშნით ეგვიპტელებს (გამ. XX, 1, 2). მხოლოდ იგი კრამიტიც
 გვაქვს ასე. ⁴¹ ესენი იმით გამოირჩევიან გარეგნულად მუშაო განხილული
 ნიშნებისაგან, რომ გაცილებით გარეული და რამდენადმე მალაი კედლები
 აქვთ. ირთვე \downarrow -ნიშნით კრამიტიც ამსოღებურად ურთიანეთის იდენტუ-
 რია, აქვს კრამიტიც სიგანედ ურთი წყრთას ალბული და 7 კრამიტიც პი-
 რიზონტალური მქრთვი 6 წყრთას უტოლდება (292, 5:49, 5=5, 9). ამ დაბო-
 კიდებულებით მუგროლოგურ მდგომარე იგი უახლოვდება \downarrow -ნიშნით კრამ-
 იტიცს, მაგრამ დიდად განსხვავდება მადგან შიდა სწორკუთხედის წაგ-
 რძელბული ზომით (გამ. XX, 3) (მისი დაბრდა დაახლოებით 35⁰ იშვალისწინ-
 ებს).⁴²

41 ვაჯ, XX 07/1/81/72; 07/1/80/1478.

საკმაოდ მრავლად მოგვეპოვება მთლიანი ეგვიპტელები X ნიშნით
 აღნიშნული კრამიტიცისა (გამ. XIV, 3, 4, 5).⁴² მათი ზომის საკმაოდ დაბ-
 ვეწილია; იგი, მუშაო განხილული კრამიტიცისაგან განსხვავებით, საგ-
 რძნობდა და წაგრძელებული და, მიუხედავად ამისა, შიდა სწორკუთხედი
 კვადრატს უახლოვდება. ამას განაპირობებს კედელთა შედარებით ნაკლები
 სიგანე (3-3, 3 სმ), საბაგიეროდ სიმაღლე 6-დან 6,5 სმ-მდე მერყეობს.⁴³
 კრამიტიცები ამაკრად სხვადასხვა რესტაგის ნახევარია (ეს კარგად შეიძ-
 რნება ძერწვის განსხვავებული მანერითა და სტილით), მაგრამ ეს ნიშ-
 ნები სრული ურთიანობით (განზომილებათა ურთიერებასადახლოვებით) ხასი-
 ადებია.

განის ნაქალაქარზე დადასტურებულია ადგილობრივი წარმოების კრამ-
 იტიცებიც, რომლებიც დამლეობისა აღნიშნული (გამ. XVII, 4).⁴³ ამ კრამიტიც-
 ბისა და მეორე დამლეობის ირგვლივ სრულად ისაუბრა და ახვედრებინა. მათის
 ნაშრომში. დამლეობზე იყობება: ΒΑΣΙΛΙΚΗ და ΟΡΑΖΟ და აბ-
 ვლდებანი ზღის, რომ რაღაც ზომით შეხვდა დაკავშირებული იყო კრამიტიცის
 ამ სახეობის წარმოებასთან.⁴⁴ ეს ამრი საყვებით მისაღებია, მით უმეტეს,
 თუ გავიხსენებთ, რომ ანტიკურ ხანაში მიწებებლები, განსაკუთრებით ქვის
 მთლები, მუშის კონტროლს ექვემდებარებოდნენ.⁴⁴ კონტეინერი ეს კონტროლი
 ან უფრო აქტიური ზომის წარმოებაში მიწაწილები უფროდ გავრცელები-
 და კრამიტიცებზეც, როგორც იმ სამშენებლო მასალაზე, რომელიც დასახლების
 აქრესტიეს განაპირობებდა.

42 ურთი მათგანი აიზომა 1975 წელს 167-ე ნაკვეთში, ქვედა გერასაზე,
 დანარჩენი - 1980 და 1981 წლებში ცენტრალურ გერასაზე. ვაჯ-ის
 ბაზა.

43 Д.В.Ахведиани, Черепица Грузии... с. 18.

44 J.M.Cook. The Greeks in Jonia and the East, London, 1962 p. 10, 17

დაბლიანი კრამილები დიდად უაბლოვდება ზოგნით X ნიშნიან ეგ-
 ზემპლარებს, მაგრამ მათგან ძველესი უკეთესი მანერით გამოირჩევა.
 შეიძლებადა გვეფიქროს, რომ უკეთესი ხარისხის გამო ამ კრამილებმა ალ-
 ლიშვილის უფრო მაღალი რანგი დაიმსახურეს (დამლა), ვიდრე ნიშანია,
 მაგრამ 1988 წელს აღმოჩენილია კრამილის ფრაგმენტმა სხვა სურათი ას-
 ხა! ამ ფრაგმენტში დამლაფა და ნიშანი (ტაბ. XVII, 5), რაც უთუოდ
 იმას მოწმობს, რომ ნიშნის მნიშვნელობა სხვაა და დაბლიან სხვა, რომ
 ნიშნები კოდური კრამილებში სულაც არაა ადგილობრივი "დამლები". ნი-
 შანში გადწმობიერებულია სხვა შინაარსი, რასაც არ შეიძლება დამლა.

ვეფიქრობ, ის მიწაგებები, რომლებიც კრამილის ცალკეულ ჯგუფებს
 აყალიბებს, ნიშნებშია დაკავშირებული. ამდენად, მიჭირს გაშიარება
 მკვლევარმა იმ მიზანმიმართულად, რომელიც სხვადასხვა კრამილებში "ოსტა-
 თა ნიშნებია". რას შეიძლება ნიშნავდეს ეს? T -ში აღნიშნება ერთი
 ოსტატი, A -ში სხვა ოსტატი და ა.შ. ? თუ ეს ასეა-ნიშნები მათი სახელ
 თა ინიციალებია, მაშინ ვის შეიძლება აკმაყოფილებდეს ასეთი აღნიშვნა
 რა? T -ით დასრულებული სახელის მქონე ოსტატი ერთი ხომ არ იქნებოდა
 ვანში და მანაც ვ საკუთრივ მართლმ? ან A სახელის მქონე. ცხადია
 თანა ინიშნის განმეორებებდენ, მაგრამ თუ განმეორებდენ, ყველა A სა-
 ლის მქონე ოსტატი მაინცდამაინც უნდა იქნას კრამილის რეგორ ამბადებს? რა
 მათის იხილავს გავგებარია, ერთი ოსტატი რატომ უნდა ამბადებდეს მთელი
 მათის კრამილის ნიშანს ყალიბი განაპირობებს და ნუთუ არ შეიძლება იმ
 რ არ სხვა სხვადასხვა ყალიბში გენიდეგს თხსას? ყველა მინდა გავიშეო
 შეიძლება: ვის დააკმაყოფილებს ოსტატის აღნიშვნისა და წარმოჩენის უ-
 ახად? რომ უნდა ეიგულისხმოს, რომ ამ აღნიშვნით ოსტატი აქვს და ან
 რ ინიშნის უნდა მათგან და ამოღებულია. თუ ეს ასეა, მაშინ იგი

მთლიანად ამოკაჟრავდა მათის სახელს კრამილები ისევე, როგორც ვანის
 კრამილის მნიშვნელებს ოსტატმა ამოკაჟრა ქვაში. მათის სრული სახელწი-
 ლება A 6 4 V 5 და არა მარტოდ და ეს მათი, როცა ამოკაჟრ-
 ი სრულზეთ არ ატავს მათის წარმოჩენის მიზნით გადადგმულ ნაბიჯს,
 უფრო ხსოვნის გასაღწევაზელი ქვეშეგნული ნაბიჯებიდანა! აქ სწორედ
 შეიძლებადა მარტოდერთ პირველი ასე აღნიშნა ხსოვნისათვის. მაგრამ
 ასეთი წესი აღნიშვნისა არ იყო აკაჟრადული, არაერთი შეზღუდვა ვი-
 ცით, როცა ძველი ოსტატები მათგან სახელებს სრულად აღნიშნავდენ
 ხოლო ამოღებულია. მაშინვე გასატანი კრამილის პარტიაზე მარტოდერთ
 ინიციალით ხათხებული კრამიტი არაფრისმეწილია, მის უნიტეს, არაფრის
 ეუბნებოდა იგი კრამილებს დამკვეთს! მას გარკვეული მათისებებისა და
 მითების კრამიტი უსაჭიროებოდა მკვლევარს განსაზღვრული რაოდენობისა!
 იმ ამის, რომ ნიშნები ოსტატებს აღნიშნავს, უარყოფს უპირველესად მათ
 კრამიტი: მითხარც ძველია, თუ რამდენად განსაზღვრება ერთმანეთისა-
 გან A ნიშნით აღნიშნული კრამილები ძველია მანერით. ქვეშე და, სა-
 ერთად, ყველა მიწაგებით, გარდა ერთისა - ყველა ამ ნიშნით აღნიშნული
 კრამიტი უნიტის განმეორებებისა ერთმანეთს თანხვედრას! განსაზღვრ-
 ბელი ნიშნები კი არაა საკუთარ ხელს მათი ერთი ოსტატის ქონილებად
 მიჩნევის, არამედ ერთ სახელსმითი დამბადების შესაძლებლობასაც. ასე-
 თივე სურათია T, X და ყველა სხვა ნიშნიან კრამილებში! თუ დაკა-
 ვირებთ ნაგებებსაც, რომლებიც A -ში აღნიშნება, ცხადია განდებს,
 რომ იქ მრავალი სხვადასხვა ხელის მიერაა სტატი და თითო დატანილი
 ნიშნები. ამიტომაც, სრულად გამოჩენილი მგონია შესაძლებლობა იმისა,

45 ტარი I, გვ. 154.
 46 მატ., აქვენიველი ენციკლები იონიველი ოსტატისა წარწერები თხ.
 G.M.A. Richter. Greeks in Persia, AJA. L. N. 1. 1946, P. 26-27.

რომ ნიშანი ოსტაჟის პირივერებას აღნიშნავს." ასევე ვერ გავიზიარებთ მის
საზრებას, რომელიც ნიშნებს სახელისწილად აღნიშნავს. ჯერ
ერთი, როგორც "მ. ლორთქიფანიძე აღნიშნავს, ისინი ძალიან მარტივ
აზრად სავსეა, 47 გარდა ამისა, ძველი წარმოსადგენია, რომ ერთი სახე
ღისნი მხრეზე ერთი სახის კრამიგს ამხადებდეს, რომელიც, ვთქვათ, აღნი
ნიშნება X-ით. ეს ნიშანი ხომ მხრეზე ერთგვაროვან კრამიგებზე გვხვ
ბა? სხვა ნიშანი კი სრულიად სხვაგვარი კრამიგების ჯგუფს აერთიანებდა
იხდებოდა წარმოებისა და საწარმოთა აღსანიშნავად დამოუკიდებელი, რ
მიერაც ნიშნისა და ნიშნების კრამიგზე. მიუხარს მ. ლორთქიფანი
ნიშნის აზრის განმარტება, რომელიც ავლის, რომ ნიშნები მეტად ხელის
ნების ექვემდებარება მათ მიერ დამზადებული პირდაპირი აღსანიშნავად სახე
ღისნი უფროსად ანგარიშების მიხედვით. 48 ანგარიშსწორება, უპირველეს
ყველასა, გულისხმობს ავლის, და აქ ძველი დასაჯებელი ისაა, რომ ამ
მიხედვით ბერძნულ ასო-ნიშნებს იყენებდნენ ხელისნები და ამ გზით ახარე
დნენ ანგარიშს დასადრე უფროსს. ავლის აღნიშნული ნიშნები ადრე მათ
თიხ ჩაღრმავებული წერტილებია ამ მხრისები, რომლებიც ხშირად გვხვდები
როგორც კრამიგ, ასევე იბერიულ კრამიგებზე და ამ ავლისა, ვთქვამთ,
სრულიად სხვა მნიშვნელობა უნდა აქონოდა (იხ. ქვემოთ).

ბერძნულ ასო-ნიშნებს რამდენადღე სხვა ახსნა აქვს მოძებნილი ცი
გორის კრამიგთან დაკავშირებით ნ. ხაბარაძისა და მ. ლორთქიფანის ნაშრო
მი. მათი აზრით, ბერძნული ასო-ნიშნები განსაზღვრულია, როგორც იხსნე
თი სახელები. 49 მაგრამ ნაშრომიდან არ ჩანს ნიშანი კრამიგთა ნიშნების
აღნიშვნისა (ამის შესახებ იხ. ქვემოთ).

47 O. D. Лордкипанидзе, Ремесленное... с. 122.

48 Г. А. Лордкипанидзе, К истории... с. 76.

49 ნ. ხაბარაძე, მ. ლორთქიფანიძე, ლიხია-გორის კრამიგის, გვ. 762.

კრამიგები რა კრამიგ სრულს ვაწინ მიწაპოვების მსგავსად, მ
შეიძლება იოსაზრება მიიღოს განცხადებით: ნიშნები სრულზეა აღნიშნავდ
სტანდარტს. მასში იგულისხმება კრამიგის მხრისები, განმარტებათა
ერთგვარობა (კრამიგები) და მოდულიან დამოკიდებულება. ნიშნები, რეტი
ამრიგად, უმეტად აღნიშნულია სამხრეთ-აღმოსავლეთის მხრისები.
სტანდარტული მონაცემების შედგენება მხრეზე ამ დასკვნის განმარტების სა
შუალებას გვაძლევს. განმარტებათა ერთგვარობაში, ცხადია, მარტოა
კრამიგის სიგრძე-სიგანეს და შიდა სწორკუთხედიის მონებს კი არ ვგულის
ხმობ, არამედ ყველა კონსტრუქციული დეტალისა და საერთო მონების ერთგ
ვარობას. აქ განსაკუთრებულ როლს ასრულებს კვლევა მონები (სიმაღლე და
სიგანე). კრამიგის სრულს ფორმიდან და, ამდენად, საბურველის კონ
სტრუქციული განმარტებით, რომ ერთმანეთისაგან განსხვავებული სიმაღლის
მქონე კვლევის სრულს შეპირისპირება შეუძლებელია, ქვედამხრისი კრამ
იგის უპირატესად დადგენება. ქანობზე ერთიან სტანდარტულ კრამიგებს იხს
ლისწინებს მსგავსი სწორი აგებული საბურველიც კი, სადაც სრულად
არაა ესაღვრე დადი კონსტრუქციული ქვედამხრისი. 50 კრამიგის იხსნე
ბა სტანდარტისაგან, როგორც ნებისმიერი არქიტექტურული დეტალი. თუ
ვაწინ მკვლევარად შეიხსენებთ მეტრული მდგრისადმი ნაგებობათა ცალკეული
ელემენტების მსგავსი დამოუკიდებლობა, რის საშუალებელი უნდა უარვეყოფი
კრამიგზე და მათი მონები მსგავსა სრულიად ახსნათ? კრამიგის არაა
"მეორეხარისხოვანი" არქიტექტურული დეტალი, რომელიც თითქმის აიტანს
უკუარაღებობას, გადამტრებს მონებში და პრაპორციების, რომელიც შეიძლებს
უკუსტრუქციული მიქმედებას. იგი სრულყოფილია ელემენტის კონსტრუქციულ
არქიტექტურული სისტემისა, ამ სისტემის მიერ შექმნილი პირდაპირი და

50 Н. Л. Мерперт, Манагорийские черепицы из раскопок 1938 г. МИА-19, М., 1951, с. 231.

არს იოლი გამოსავალი, რომელიც ნაუგბათვად დაიჭარება ყოველივე ის, რაც დედალურად იყო გაამჩნეული.

როცა ვაჭურვირებთ ნაქალაქარება აუ ცალკეულ ნაგებობებას წგრევისა და შემიღობი განახლების ეტაპებს, არ უნდა გავიყავით სხვადასხვა მიზნის კრამიტება აღმოჩენა, ისევე როგორც არ გვიყვიროს ნაგებობებში მიკროლოგი გამოკვლევების კვადრების არსებობა. ცხადია, გროვებობა გადარჩეული ნიღბი საბიჭუნებლო მასალები და იგივე წარმოებდა, ხანგრძლივი აუ ხანმოკლე დროით, ნაგებობაა განახლებამ. სულ სხვაა თავდაპირველი, ძირითადი ეტაპი მიხედაობისა. იგი ითვალისწინებდა წესრიგს, საბიჭუნებლო მასალა და არქიტექტურულ დეკორა სასტრუქტურულია.

გარდა სოციალისტებისა, ვანში ნიშნები კალაბერებზე გვხვდება, აუ იგივესადაც საბიჭუნებლო, კალიბრება მთლიანი ეტაპშია და დამდე ცოცხალი ბიჭუნებობა, ნიშნები კალიბრები - მიხ უბიჭუნა. ნიშნები მათზე მუსტად ისედაც, როგორც სოციალისტები. მხოლოდ ვარაუდის საბიჭუნებო და ვეცაბ, რომ, მაგ., X ნიშნის კრამიტები შესაძლებლობაში იყო ამავთუ ნიშნით აღნიშნულ სოციალისტებ და ა.შ.

ცვლად მინდა გავიხილო: ჩემი აზრით, ყოველი ბერძნული ასო-ნიშნის კრამიტზე აღნიშნავს კრამიტის სტანდარტს, რომელსაც ჩვენს ენაზე შეიძლება ვუწოდოთ T სტანდარტი, ა სტანდარტი და ა.შ. და ეს იმიტომ, რომ T -ნიშნის კრამიტებს აბასიათება მცხებობა და განმარტობა იხედავს ერთიანობა, რომელიც არ მიუღებდა არცერთ სხვანიშნის კრამიტზე იგივე იმტების ყველა სხვა განხილულ შენობებზეა.

ერგვარი აბასია მათზე უნდა მოეძებნოს კითხვას, რომელიც ბუნებრივად წარმოიქმნება: როგორ იტვის ერთი მარტივი ნიშანი არქიტექტურულ ენაში იმ კომპლექსს, რაც "სტანდარტითა" თავმოყრილი და ვერ აკმაყოფილებს თავისი სიმარტივით სახელოსნოს აღნიშვნას? აბასიან დაკავშირებ

ბიჭ უნდა აღნიშნოს, რომ სტანდარტის გომომიქმნება ხდება ეტაპობით⁵¹, ხოლო სახელოსნოებში ყოველი სტანდარტის მინიმალური ცნობიერება ყალიბობა მიუხედავადის ეს ყველაფერი პირიპირით აღნიშვნის ღონემდე დადის, უფრო სწორად, იგი პირიპირით ნიშნით არჩევს ერთ ყალიბს მეორისაგან. სახელოსნოს აღნიშვნა პირდაპირადვე კი უპირველესად საქონლისა და მთელი საწარმოს პოპულარიზაციას ნიშნავს და ძველი წარმოსადგენობა, რომ ამ მიზანს ესოფენ მარტივი აღნიშვნის შეასრულებდა.

როგორც ვეძიებ აღნიშნულ, კოლბურ კრამიტებზე 15 სხვადასხვა ნიშნის გვხვდება. აქედან ჩვენ მხოლოდ ის მასალა განვიხილო, რომლებიც აწილის ეტაპშია დარგობა. აუ მივიჩნევთ ნიშნებს მარტად "სტანდარტის" აღნიშვნად, მათმა სიმრავლემ შესაძლოა აღძრას ეჭვი და დასავს კითხვა: რა საჭიროებას წარმოადგენდა ესოფენ დიდი რაოდენობა სტანდარტებისა, აუკი გვაქვს ერთი გარკვეული რაოდენობის კრამიტისაგან ატეხული სექტორი დახრის გარკვეული კუთხით და დაკავშირებული მეტროლოგური მდვარება. აუ ერთი, ნიშნებს თავიც რომ დაკანებოთ და ჩავთვალოთ, რომ ისინი სავსოვად არ არსებობდნენ, აქვს მათზე აქვს - არსებობს მრავალი ერთმანეთისაგან განსხვავებული კრამიტის სტანდარტი, საბურველი კი შეიძლება აიგოს მხოლოდ ერთ სტანდარტში გაერთიანებულ კრამიტებაგან. გარდა ამისა, კრამიტების აღნიშვნა მიმდინარეობდა აქ სამი საკუთის მანძილზე და ესოფენ ხანგრძლივი პერიოდისათვის მხოლოდ 15 სახეობის არსებობა ცოცხალი იმიტომ. გარდა ამისა, ვფიქრობ, რომ მათ სიმრავლეს აპირებდა ერთიან არქიტექტურულ კანონიკურ ნორმათა უქონლობა. ერთიან, როცა უყოყმანოდ დასტურდება მეტროლოგური მდვარი,

51 ეტაპობით შესახებ იხ. G.Ph.Stevens. A life Standart in the Agora of Ancient Athens. „Hesperia“ v. xix. N. 3. 1930 p. 174-180.

მაგრამ სულ სხვაა კანონიკური, უნიჭიერიველი ნორმები გეგმარებისა და მათი არქიტექტურის მყარად შექმნილი მხატვრული კანონი. ასევე ერთიანი, კომპლექსური ნორმირება ამ ტერმინობაზე არც არსებობდა. ცალკეულ ნორმებს ქმნიდა ცალკეული კონსტრუქციული მოთხოვნები.

კონსტრუქციული კანონი, და აქედან გამომდინარე კონსტრუქციული საბურველი, ხურთხმისძველი ამოცანების შედეგია. იგივე ძირითადი კონსტრუქციული კანონები და მოქმედაც (ეღონისკური) სამშენებლო საჭიის, ორი ერთმანეთს საგან რადიკალურად განსხვავებული მემკვიდრეობის რთული სინთეზი.

კონსტრუქციული კანონი აქვთ სხვათა იმერული კანონებიც. ესაა სრულიად სხვა სკალა კანონების წარმოებისა, მთლიანად განსხვავებული კონსტრუქციული კანონი, კონსტრუქციული დეკორაციის და დამატების გეგმარების. საბურველის სისხვებად გრადიუსულ სახეებს იმერებს, და კონსტრუქციული კანონები კანონიკულ ურთიერთგეგმობისა აქ რამდენადმე განსხვავებულია.

იმერული სკალა

წარმოადგენს გრადიუსულ კანონიკულ ფილას აკველი გვერდობა (გამ. XXI, 1). აკველი გვერდობი შეიქმნა სამკუთხე განივ ნაშვირებს და მუხლებს კანონიკის თავის სიბილვეს. კანონიკის თავი გრადიუსული ვიწრო, ბილი ბილი - თავის მოპირდაპირე ურთი მხარეა. განს იმერული მერე სახის სკალა, ასევე გრადიუსული კანონისა, მაგრამ მუხლები

52 ტერმინები - აკველი გვერდი, მუხლი, კანონიკის თავი და ა. შ. აღიარა ადრეის ბილიკის ნაშრომიდან - ა. ბილიკის, არქიტექტურული კანონები ალანისა და ძალინი, შპ., 1961, გვ. 33.

ნაშვირების მაგივრად აკველი გვერდობის რადიკალური კანონიკული (გამ. XXI, 3; XXVII, 2, 3, 4). მიჩნეულია, რომ ეს უკანასკნელი სახე პირველის სრულიყოფის შედეგია.⁵³

იმერული კანონიკური

განისკვეთში მათ მკვეთრად რკალიხებური მოხაზულობა აქვთ (გამ. XXI, 2), ბილიკის თავისკვეთი შეიქმნა გრადიუსული კანონიკისა. ყველა სხვა დღემდე ცნობილ კანონიკურს ნიშნავს განსხვავებით, ისინი თავის სიბილვეს, ცენტრალურ ღერძზე შეიქმნა ნაშვირებს. ამ ნაშვირებს კანონიკის მესაგნობა, მასში იდგება მომდევნო კანონიკურის ბილი.

მათი საბურველი, რადიკალური, გრადიუსული იმერული აქვს ურთიერთმომხრავად სკალაში მოხრის ნაშვირებს, კენიდან კიდულამდე, ურთი კანონიკურის რიგი (გამ. XXII, 1; XXIV, 5). ყოველი სკალის თავი გეგმის ევრდა სკალის ბილი და მდებარეობა ურთიკვეთა მუხლები. მუხლები ემხრება წინა კანონიკის აკველი გვერდობა. კანონიკური თავი ნიშნავს არის კენიკსკვეთი. ევრდა კანონიკურის თავი ნაშვირამდე იმერება გეგმა კანონიკის ბილი და ეს ბილი ევრდა კანონიკის ნაშვირს ემხრება. ი. ციციშვილი განიხილა აქვს მოსაზრება, რომ უნილი სახურავზე სკალის წინი ნაშვირები, მაგრამ ასევე შეიქმნა მისი საბურველი არის თავი განივიკვეთი. მ. ძველიანი ამრი, რომელიც მის სკალისკვეთი ნაშრომიში აისახა, სავსებით მისაღები მემკვიდრეა: კანონიკული სკალა ევრდა დაკვეთისკვეთი აკვეთდა კიდულზე შექმნილი დამატებითი სამაგრები, ღერძებისა და ხის ძელაკებით შედგენილი (გამ. XXII, 2).

53 ი. ციციშვილი, მცხეთის ანტიკური..., გვ. 518-519.

54 იქვე, გვ. 520.

რამდენსაც სოღენები მუხლებით ეყრდნობოდა.⁵⁵ საბურველიც ქანობზე და-
 მაგრების ეს ხეობი, ცხადია, განაპირობებდა მუხლების წარმოქმნას სო-
 ლენებზე. რაც შეეხება შრონგალური კალიპტერის დაბარებას ქანობზე,
 ვეძირება, იგი განაპირობებდა იყო სოღენთა ტრანსპორტი მთავარი ნივთი-
 რი მიმდინარე სოღენის გაშლილი გვერდები მყარად მდებარე და აგრესი-
 რებს კალიპტერს კიდევ. ამ კონსტრუქციულმა სწრაფობა-მთავა, როგორც
 ჩანს, ესაუბრე უნიკალური მოყვანილობა (ტრანსპორტი) იბერული კრამიტის
 ე.წ. იბერიკაში, ისევე როგორც კოლხეთში, თავისებურადაა განაპირობებული
 კრამიტის შორებებიც და კონსტრუქციული ნიუანსებიც. როგორც ჩანს, იბე-
 რიკაში (და ასევე კოლხეთშიც) საბურველი ეგებოდა ქანობზე, რომელიც
 წინასწარ თხზა იყო დაგებული. ასეთი მუხის საყვარელია და მთელს არ-
 გურს საწყობში იყო განაპირობებული.⁵⁶ იბერიული კალიპტერები საგრძობ-
 ლად მოკლეს სოღენებთან შედარებით. მცხეთის მაცხოვრებლის ტიპის აქცე-
 მებზე კარგად ჩანს მიზანი ასეთი არაშანაბრობის: კიდულადან კვხამდე
 ყოველი განკვეთილი რაოდენობის სოღენს ამავე რაოდენობის კალიპტერი
 ესაბამება და ასეთ შემთხვევაში კალიპტერთა რიცხვი სწავლება კვხამდე
 რიცხვს მცირე მანძილი კვხამდე და ამ გზით განაპირობებულია არც კი-
 ბის კალიპტერთა რიცხვი (ტაბ. XXII, 1).

ყველა მკვლევარი აღნიშნავს ნიშანთა სიმრავლეს კრამიტებზე. ნი-
 შები ისევეა დატანილი იბერიულ კრამიტზე, როგორც ეს კოლხეთში გვეხვე-
 ბა - სტყობს ან იშვიათად თითო ნეღ თხზაზე, გამოწვევად. უფრო მრ-

55 М.С. Дзюнедадзе, Керамические строительные материалы античной
 Иберии - Картли (черепица). Тб., 1988 (рукопись), с. 190,
 таб. XVI, 3.

56 Th. Hoogd. The Woodwork of Greek Roofs, Cambridge, 1950 p. 62-63, Fig. 15.

ლად დანიშნულია კალიპტერები და შედარებით იშვიათად - სოღენები. მი-
 გეში ამისა, ვეძირება, ადვილი ასახსნევილია დადგენილია, რომ კალიპტე-
 რი მზადდებოდა ქანობზე, ვიშარფა მილი. მას შეესაბამებდა, მოპირდაპირე
 მხარეზე ეძირებოდა ქიმიები და შემდგომ იჭრებოდა მუხაზე.⁵⁷ ე.წ. ერთი
 საწყისი შორშიდან მზადდებოდა რი კალიპტერი და, ცხადია, რივე და-
 ნიშნებოდა, ხოლო სოღენი ერთი საწყისი შორშიდან მზადდებოდა ერთი მზადდე-
 ბოდა და, ამდენად, ეს საწყისი შორშიები ერთი და იმავე სიხშირით და-
 ნიშნებოდა, ნიშნიან კალიპტერს რაოდენ მუხს მივიღებთ, ვიდრე ნიშნიან
 სოღენს. საშუალოდ სწორედ ასეთი შეფარდება ჩანს მათ დაჯგუფებისას.

იბერიულ კრამიტზე ნიშნები სამი ჯგუფად შეიძლება დაიყოს:

1. ვეძირება იბერიული ან კონსტრუქციული შორებიები ერთიდან სამამდე ან
 მერტილები თითო ანაბეჭდების სახით იმავე სიხშირით.

2. ნიშნები, რომლებიც შეიძლება სიმბოლოებად მივიღოთ: ↑, ⊕, ∩

3. ნიშნები, რომლებიც ასო-ნიშნებს მოგვაგონებენ.

ნიშნები საკმაოდ მრავალფეროვანია, მაგრამ ყველა არ ეძვემდება-
 რება ანალიზს. მდგომარეობას არაფრებს ის, რომ ძირითადად კრამიტები
 მოკვეთილია სამარხებში (ტაბ. XXIII, 1, 2); ისინი აქ მხოლოდ გამოყენე-
 ბის შედეგად არიან მოხვედრილი და გვევლება ქრონოლოგიურად ერთმანე-
 თისაგან საკმაოდ დაშორებული ნიშნები.⁵⁸ ანასთანავე, მოგვიერთი შე-
 მხვევის გარდა, არ მოგვეპოვება ერთი და იმავე ნიშნიანი ნიშნები
 მთელი კრამიტისა.

შეგვიძლია განვიხილოთ კრამიტები, რომლებიც აღნიშნულია ისრის-
 მაგვარი სიმბოლოებით ↑, ∩, ∩, ∩ ჯერითა და რკალით შედგენილი ნიშნებით
 ⊕, ⊕, ⊕, რკალით ∩ და აგრეთვე ნიშნით, რომელიც რკალისა და

57 ა. აფაქიძე, ქალაქები..., გვ. 53-57.
 58 ა. ბოზორჩაძე, არქეოლოგიური გათხრები..., გვ. 34.

შტრიხის კომბინაციაა ႁ, ႁ

მავდაპირველად კალიპტერს განვიხილავ, მაგრამ აქვე მინდა აღ-
ვნიშნო, რომ შტრიხი ან წერტილი თითოეულ ჩაღრმავებულ, მინაპარსობრივ
მთლიანად განსხვავებულ რაოდენობისაგან, მაგ., ისრისაგან.
შტრიხი და წერტილი, როგორც ჩანს, მუდამ წარმოადგენს. ამ მხრივ
საინტერესო ნიმუშები მრავლადაა აღმოჩენილი - ერთსა და იმავე კრა-
თიგზე გვხვდება ნიშანიც და შტრიხიც (გამ. XXIV, 3).⁵⁹ ცხადია, ისინი
სხვადასხვა მიზანს ემსახურებოდა; ისრისმაგვარი სიმბოლოებით აღნიშ-
ნული კალიპტერები ზომებით მეტ-ნაკლებად განსხვავდება ერთმანეთისა-
გან. აქ შეუძლებელია საუბარი კრამიტი სტანდარტზე, ლუნდაც იმიტომ,
რომ ისრით აღნიშნული არც ერთი კრამიტი ყალიბში არაა დამზადებული და,
გარდა ამისა, ჩვენ წინაშეა კრამიტი, რომელიც დიდ ქრონოლოგიურ
მონაკვეთს განეკუთვნება - ნიშნები ოქროსის ან რკინის, ხოლო კრამიტი
თა მიღები, ცხადია, შეიცვლებოდა ძვ. წ. IV ს-დან ახ. წ. III ს-მდე. ასე-
ვე არ ჩანს ყალიბში დამზადებული ჩუბით აღნიშნული კრამიტები, მაგ-
რამ ამ ნიშნით გაეროვანებულ კრამიტს შორის არსებობს ხასიათის სხვა-
ობა. ხელს გვაქვს ჩუბით აღნიშნული კალიპტერის ოთხი ეგზემპლარი.⁶⁰
ისინი ზომებით საგრძობად განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგრამ გა-
ნიკვეთში ყოველი მათგანი ნაბეჭაველობა და შეუდარებლად მალე ის-
რით აღნიშნული ყველა კალიპტერისაგან (გამ. XXV).⁶¹ აქ თავისთავად იმა-

59 სპ. სსრ საბ. მუზეუმის ფონდი.
60 1. მცხ. მავს. ტიპის აკლამა; 2. მოგვთავარი; 3. სპ. საბ. მუზეუმის
მუდმივი ექსპოზიცია; 4. სპ. საბ. მუზ. ფონდი 12-54.
61 ისრით აღნიშნული კალიპტერები: სპ. სსრ საბ. მუზ. მუდმივი ექსპოზიცია.
1. № 1213; 2. № 1159; 3. მოგვთავარი; 4 და 5. მცხეთის არქეოლოგი-
ური მუზეუმი და მრავალი ნიმუში მცხ. მავს. ტიპის აკლამისა.

დება ახრი იმის შესახებ, რომ ეს ნიშნები (ისარი და ჩუბი) წარმოად-
გენდნენ სიმბოლოებს, რომლებიც მიანიშნებდნენ კრამიტის ჟღერებას და
მის შესაძლებლობებს (გამ. XXV, 4). ისრით აღნიშნული კალიპტერები ვე-
რაფრთხ გამოგდება კუბის გადასახურავად სიდაბლის გამოა აქვე უნდა
აღნიშნოს, რომ მცხეთასა და მის მიდამოებში თითქმის არ გვხვდება
სპეციალური კუბის კალიპტერი და, როგორც ი. ციციშვილი აღნიშნა, კუბი
ჩვეულებრივი კალიპტერით იფარებოდა.⁶² გარეგნულად ისრით და ჩუბით
აღნიშნული კალიპტერები მარტლაც არ განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგ-
რამ მათმა ურთიერთშედარებამ შეაღწახა განსხვავება ისინი. ისარიც
ასევე უნდა აღნიშნავდეს ჟღერებას და ადგილს კრამიტისა; ისაა მიმარ-
თლები და თანამიმდევრობის აღნიშვნელი კალამი (გამ. XXIV, 5).
გრაფიკულად ისრები განსხვავდება ერთმანეთისაგან, მაგრამ მათი ჟერ-
ქობა ერთი და იგივეა.⁶³

ისრით აღნიშნული სოღენებიც მრავლადაა დაფიქსირებული (გამ. XXVI;
XIX).⁶⁴ ეს ნიმუშებიც სხვადასხვა პერიოდს განეკუთვნება და განსხვავ-
დება ზომებითაც, მაგრამ ამ კრამიტსა შიდა ფარებით, უკლებლივ ყველა
ნიმუშიც, სწორკუთხედს წარმოადგენს; განსხვავებით უფრო აღნიშნული

62 ი. ციციშვილი, მცხეთის არქეოლოგიკ., გვ. 521.
63 ეს განსხვავება გრაფიკული ძალიან წააგავს თანამედროვე სურათს,
გვერდებზე ჩრდილოეთის მიმართნიშნული ისრის აღნიშვნისას რომ ვაწყ-
დებით არქიტექტორთა შორის. ყოველი არქიტექტორი ცდილობს შექმნას
სრულიად ახალი სახე მიმართულების აღნიშვნელი ნიშნისა, მაგრამ
შედეგობრივად ისინი ერთმანეთისაგან არ განსხვავდებიან.
64 1-2, 3-6. სპ. საბ. მუზ. ფონდი № 12-54, 13442, 13443, 13449, 13445
და მრ. სპ.

კრამიტიკებისაგან (ჭაბ. XXVII),⁶⁵ სადაც ყველა შემთხვევაში შიდა ფარაონი
 ავადრატია, მუსტად ისევე, როგორც ეს გვხვდება ჯერით აღნიშნულ კოლექცი-
 სონებში. უ.ი. ჯვარი აქაც სიხანაძრისა და მანაბარზომიერების აღნიშ-
 ვნილად წარმოგვიდგება (ასევე აღმა წიგნ, რომელიც მცხეთაში კრამიტიკ-
 ბე თაქონს ჯვარს უვლის გარშემო). ამ სიმბოლოებით აღნიშნული კრამიტიკ-
 ბი ურთიანეთისაგან განსხვავდებიან ზომით, ფორმით და ქრონოლოგიურად.
 უ.ი. სიმბოლოები - ისარი, რკალი, წიგ და ჯვარი სიტყვების სურათთან სიმ-
 ბოლოებად გვესაბება, რომლებიც საკუთრება მანძილზე ფუნქციონირებდნენ
 და არ კარგავდნენ მნიშვნელობას.

სამი სოღენი ავსოში აღნიშნული რკალისა და შტრიხის კომბინაციით
 (ჭაბ. XXIII, 3), აგრეთვე ამასვე ნიშნადი მრავალი ცალკეული ნაკვები.⁶⁶
 ერთი შეხედვით, არც ეს სოღენები განსხვავდება სხვა ნიშნებისაგან, მაგ-
 რამ მათი ერთი საინტერესო ნიშანსი შეინიშნება: მათი აკრედიტ გვირდ-
 ბი შედარებლად დაბალია და გადაშლილი (ჭაბ. XXVIII).⁶⁷ ისინი ურთავრად
 თანისებურად გამოიყურებიან. ასევე სანის კრამიტიკის ფუნქცია და ადგილი
 შეიძლება იყოს მხოლოდ უკიდურეს ზედა რიგში კვების მომჭრავად და მისი
 დაბალი, გადაშლილი გვირდები გააადვილებდა კვების კალიპტერით მოწყა-
 ლისებურად, რომ, ჩვენი აზრით, კვებისათვის გამოიშვლი კალიპტერებიც
 მსგავს ნიშნებს შეიცავს.

განზილული სოღენებიც არაა ყალბი ფორმირებული და მათი ზომების
 დატვა მხოლოდ ზოგადად მიმდინარეობდა. იმერული კრამიტიკებზე მკაცრი
 აკრედიტობა სტანდარტიზაციისა არც ჩანს. დაბალიებით მოქმედებულ
 განზომილებანაც საკმაოდ მოსაბურხებელი იქნებოდა საშუალოდ მუსტად-
 ნად. ამას განაპირობებდა მუხლები სოღენებზე და ნაშევირი კალიპტერებზე.

65 საქ. საბ. მუშ. ფონდი 12-54, 12-54, 13443, 13441; მცხ. მუშ. 533 და მრ. სხვ.
 66 მოგვთქვარი, სარკინე.

შედარებით მანაბრადაა აღებული ამ კრამიტიკა შიდა ფარაონები, მათ
 მკაცრად სანდარტად და შესაბამის ადგილზე აგეჟირება აღნიშნული დე-
 ტალები. გამორიცხულია კრამიტიკა ყველგვარი დატვირება ამ არამყარობა.
 მიუხედავად ასეთი "ზოგადი" წესრიგისა, ფორმით, მეტროლოგიურ მდგომ-
 თან საკმაოდ მუსტად გამოიყვანება კრამიტიკები მათზე ამჟღავნებენ თ-
 რითადაც მკვანთი შიდა ფარაონის წყალობით. "მავსოლეუმის ტიპის აკ-
 რეამა" ამ მხრივ მრავალსიმეტრიული ძეგლია. მეტროლოგიური მდგომარე-
 რისი ანტიკური ხანის ნაკვთობათათვის, ი. ციციშვილის მიერ დადგენილი
 (52, 5 სმ)⁶⁷ მრავალი ძეგლის განაზომთა შეჯერებით საკმაოდ სტაბილურად
 გამოიყურება. ეს განზომილება მუსტად შეესაბამება უ.ი. დიდ სამოსურ
 ფუტს, ერთ-ერთ ყველაზე მეტად სტაბილურ მეტრს მთელი ამიასა და მის
 მიმდებარე ტერიტორიაზე მთელი ანტიკური პერიოდის მანძილზე.⁶⁸ საკმაოდ
 მუსტადაა დამორჩილებული ამ განზომილებას მეტეონის მავსოლეუმის ტიპის
 აკრეამად (ჭაბ. XXXI, 2), რომელიც ყველა მათგანს ნიშნით გააჩნის დამორ-
 ბილ მოდელს წარმოადგენს (ჭაბ. XXX, 1, 2).⁶⁹ აკრეამის ფორმის გვირდ-
 ბი 25⁰-ითაა დახრილი. ეს კვანთ დახრისა დიდად სფილდება უკიდურეს
 ნორმას. აკრეამის ქანობები დაფარულია 35-36 სოღენით (ჭაბ. XXXI, 1).
 სოღენები აღნიშნულია ჯერით.⁷⁰ უ.ი. ყველა მანგანის შიდა ფარაონი ავად-

67 ი. ციციშვილი, ძველ საქართველოში ხმარებულ სიგრძის სანზომთა შესა-
 ბება, ს. ბ. ა. ბ. გ. IX, IX, № 5, 1948, გვ. 329-332.
 68 H. Berve, G. Gruben, M. Hirmer. Griechische Tempel und Heiligtümer.
 München, 1961. S. 238-241.
 69 გ. ყოფიანი, მეტეონის "მავსოლეუმის ტიპის აკრეამის" არქიტექტურული
 მოდელი, ს. ბ. ა. ბ., 1969, № 1, 1969, გვ. 189-191.
 70 მცხ.: И. А. Дичишвили, Гробница у станции Мухета, КСИИ 54. М.,
 1954, с. 159, рис. 54.

რატონა, აქ გვხვდება ისრით აღნიშნული, სწორკუთხა შიდა ზარბაზის მქონე მხოლოდ ორი სოღენი, ე.ი. ძირითადად აქ ერთგვაროვანი კრამიტიზაცია გამოიყენებულა. ამ სახის 36 სოღენისაგან შედგენილი საბურველი 25⁰-იანი დაბრის შემთხვევაში პირიპონტალურ მონაკვეთში იძლევა ზუსტ 4 წყრთის გოდ ნონაკვეთს. მავზოლეუმის ფორმისთვის ზუბად მ წყრთის ბოლო (კაბ. XXXI, 2).

ამ გამოვლინებაც იმასაც, რომ მცხეთასა და მის მიდამოებში შესაძლოა სტანდარტული კრამიტიზაციის არსებობა, მაგ., 11 -თი აღნიშნულია მრავალი ფრაგმენტის შეჯერებამ სპარსად ზუსტი მანხველია გვიჩვენა და ტადას მობრში, მაგრამ დაბეჯითებით რაიმეს ამბობს კრამიტიზაცია იმ ჯგუფში, რომლებიც ბერძნული ასო-ნიშნებით ინიშნულად იყვნენ, შეუძლებელია. ამ ჯგუფად არასპარსურისა სტატისტიკური მონაცემები კვლევისათვის.

თავი, რომ ნიშნები 1, 2, 3, 4 მცხეთურ კრამიტიზაციაში წარმოადგენს მნიშვნელოვან ნიშნებს. მათი აღნიშნულია კრამიტიზაციის ფენობები, ისევე, როგორც სპარსად და ადგილი ქანობში, ანუ ფენობა. ე.ი. ნიშნები წარმოადგენს საბაზრე პირიპონტალის აღსანიშნავ სინტიპობებს, დაბრისხებულ კრამიტიზაცია "სავაჭრო მარკების" მსგავს ემბლემატებს. ყოველი ცალკეული სინტიპობის ქვეშ თავს იყრის განსაკუთრებული ფენობების მქონე კრამიტიზაცია ნიშნები ნაწილობრივ სწავლენ ახსნა-განმარტების მაგნიტობას. ე.ი. იმედი, ისევე როგორც კლბებში, ნიშნები დაკავშირებული არიან სამხედრო-კონსტრუქციულ შემთავსებთან.

როგორც დასაწყისში აღვნიშნე, ციხე-გორას საკადრო კომპლექსის კრამიტიზაცია ნიშნებს საგანგებო ნაწილობრივ მიეძღვნა.⁷¹ მინდა ორიგინალური ფენა ამ ნიშნით არსაც შევხე. ციხე-გორას კრამიტიზაციაში (როგორც სოღენებში, ასევე კალიპტერებში) გვხვდება მათი გამოსახული ბერძნული

⁷¹ ნ. ბაგრაძე, ბ. გვიგინიძე, ციხე-გორას კრამიტი, გვ. 146-162.

ასო-ნიშნები. გვხვდება აგრეთვე კედლის კედლებზე მათი წერტილოვანი ნაჭდევი, რაც თავდადას მიეძღვნა. სამხუბარო აქ ისაა, რომ ამ მთავრობაში არც ერთი ნიშანი ვეგვიძინარი ასო-ნიშნის კრამიტიზაცია და მნიშვნელობა, ცხადია, ისინი ანალიზს ნაკლებად ემორჩილებიან. ასო-ნიშნის სურ 12-ის დადასტურებულობა: Δ, λ, V, 5, 0, π, φ, ρ, σ, υ, ψ, Ω აღნიშნულია 109 ნიშანი კალიპტერში და 32 სოღენში. გ. გვიგინიძისა და ნ. ბაგრაძის აზრით, ეს ასო-ნიშნები განსახილველია, როგორც რიცხვითი საბე-ლები იონურ-ბერძნული ანბანური ნუმერაციის მიხედვით, სადაც Δ აღნიშნავს 4000, λ - 30, υ - 50, 5 - 60, 0 - 70, π - 80 და ა. შ.⁷²

Δ აქ მრავალ უხერხულობას იწვევს, რასაც ავტორებიც აღნიშნავენ. ეს ნიშანი აქ 41-ჯერ გვხვდება და თავიც რომ დაგანებოთ სხვა ნიშნების რიცხვით მნიშვნელობებს, გაწოვა, რომ გაძრის ტერიტორიაში ასტრონომიული რაოდენობის კრამიტიზაცია შეიძლება. ავტორები გამოაქვამენ მისაზრებას, რომ Δ -ში 5 (დუბა)-ს მნიშვნელობა იკვლისხმება, ანუ 10, მაგრამ მაშინ რაღას წარმოადგენს მათი ნაჭდევი მთლიან კრამიტიზაცია, სადაც 1-დან 5-მდე ანაბეჭდი გვხვდება (კაბ. XXXII)? ხომ არ შეიძლება, რომ იმედი იყოს 1 კრამიტი, 2 და ა. შ. ცხადია, არა. ერთი ნაჭდევი რაღაც ერთეული აღნიშნება, ვაქვამ, ყოველი 10 ან 12. რაღა საჭიროა აქ "დუბას" მნიშვნელობა და ისიც Δ -ში შევხვდით? რიცხვითი საბელები ამ შემთხვევაში უნდა ნიშნავდეს თავს. მაგრამ ვისთვისაა გამოიშვლი რაოდენობის აღნიშნვა კრამიტიზაციაში, რომელიც წარმოების შუა გზაზეა. ნიშნები კრამიტიზაციაში დაგანობა გამოიწვევს და ქურდას, შესაძლოა, გამოსახვად გამოიშვლი რაოდენობის ნახევარიც აღარ გამოსულიყო.⁷² საკვლის-

⁷² ისევე, როგორც მთავრობის ნაკლები წუნის მიხედვით, მხოლოდ დასაბუთებულად ვეგვიძინარი შეიძლება. ამ ქურისათვის გამოიშვლი მთლიან დაბრის რთულ დაპირატორიულ დამუშავებას. ისაბეჭდება მთის შემადგენ-

ბიზ ცნობას ამ მხრივ მოყვანილი ი. ციციშვილის ნაშრომში: 1941 წელს ადამიანებზეში აღმოჩენილი ქურა დიდი რაოდენობით შეიქმნა მუდგებულ ნაგებობებებს და შიდას.⁷³ ციხა-გორას კრამიგზე (და საეროდა ყველა გაანბილდ ნიშნებზე) ნიშნები დაგანოლია მისი ჟორშირების შუაგამაზე, ნახეგარაბრიაგაგზე, სადაც მცლა შეიძლება სჭირებოდაც ბიზოდა მუდგებულს, რსტაგს, მუყალიბეს მავისსავე შესაძლებლობებისა და დროის რჩებუ ნიშანებისაგვის, და სწორედ ესენია მთის ნაგებობები და მჭირები რიგორც კოლხურ, ასევე იბერიულ კრამიგებზე და მათ შორის ციხა-გორას კრამიგებზე. მხოლოდ ვარაუდის საბით შეიძლება გამოვლავა ამრი, რთ ციხა-გორას კრამიგის მთლიული ბერძნული ასო-ნიშნის მიხედვით ჰგავს დეზოდა მუგ-ნაქლებად ერეგვაროვანი ეგვიპტარები, განმობილებათა კოპტისის ურთიანობით გამოხატული.

კოლხებისა და იბერიის (და, როგორც ჩანს, მთელი ამიერკავკასიის) კრამიგებთან დაკავშირებულ საკითხთა კვლევა გაგრძეობით მეტ სირთულეებთანაა დაკავშირებული, ვიდრე, ვაქვამ, საბერძნეთისა და მცირე აზიისა. ამ სირთულის ურთიერთობით განმარტობებელია ის, რომ ამიერკავკასიაში კრამიგი ამ წარმოშვითა ადგილობრივ ხუროთმოძღვრებას, არქიტექტურულ ჟორებას წარმოქმნის ლგოკადან გამომდინარე, იგი მხოლოდ მუდგობი მოურგო ამ გურიტორიაზე არსებულ ნიშნებს. ე.ი. კრამიგი, როგორც "იდეა", დასუსნებულ იქნა და მისი გამოჩენა იბერიისა და კოლხეთში, ცხადია, ვერ შეცვლიდა ნაგებობათა ტიპოლოგიას და მავიდან ვერ

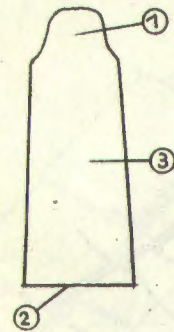
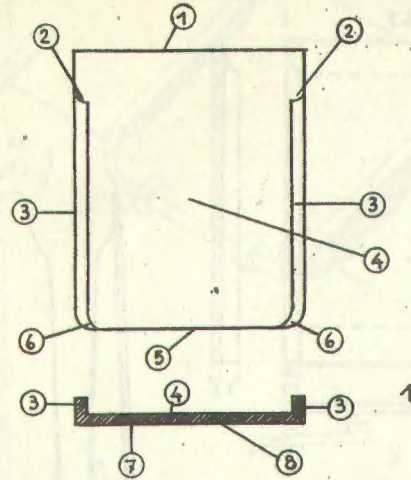
მედი ყველა ელემენტის რაოდენობა, ბოლო ქურა იძლევა ტემპერატურის რეგონის ურთულესი გრადუსის დაგვის განარტებას. მოუხედავად ამისა, 48-მდე წიწი ბაინცაა. იბ. A.B. Филипов и др. „Архитектурная территория“, М., 1946, с. 51 и дал.

73 ი. ციციშვილი, მცხეთის ანტიკური... გვ. 522.

მოუხედავად მის ჟორშირებას მავისგვის, ანუ კრამიგის რთილიმი მხამარული ნიშნებისაგვის სასურველი გზითა კრამიგი მოურგო ნაგებობათა არაუნიჭიერიებულ ტიპებს და მისი ასეთი მრავალსახეობა მობებისა და ჟორების მვალსაზრისით სწორედ ამან განაპირობა. კრამიგი ამიერკავკასიაში არქიტექტურულ ჟორიბუნადაც შეიძლება ჩაითვალოს, რადგან ბერძნული არქიტექტურული სკოლის პარადელური, აღმოსავლური არქიტექტურა ბოლომდე გულგრილი დარჩა კრამიგისადმი, მან ვერ შეუძლავს კრამიგი მავის კრადიგულ სივრტობრივ კრამიგებებს. საქარმეველინი ნაგებობის ტიპი არ კარნახობს კრამიგის წარმოშობას. კრამიგი, როგორც აუცილებლობა, როგორც პრესტიჟული არქიტექტურული სკოლის განმსამდებრელი უმავსებება ნაგებობათა ადგილობრივ სახესხვაობებს.

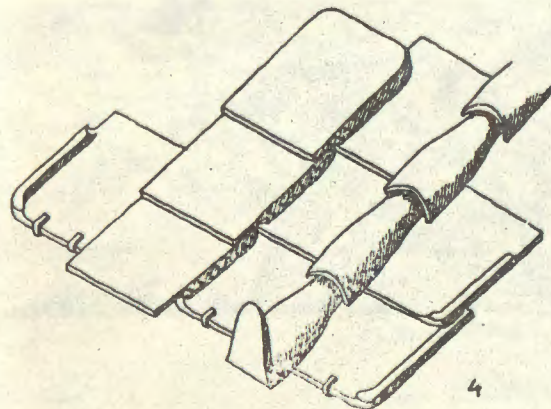
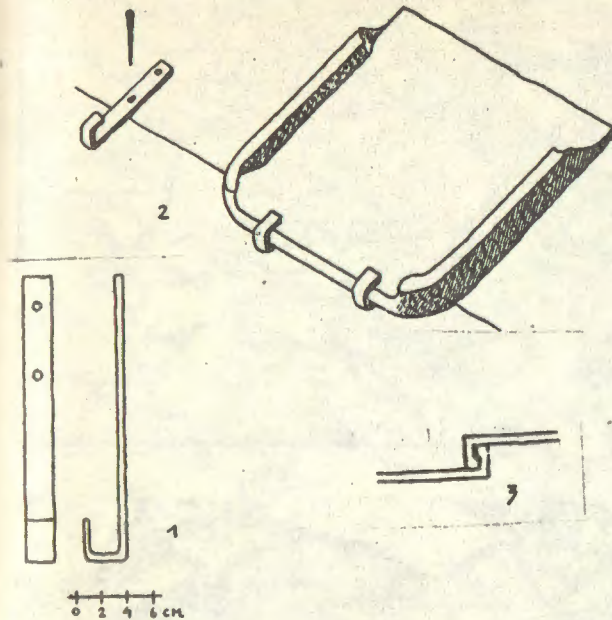
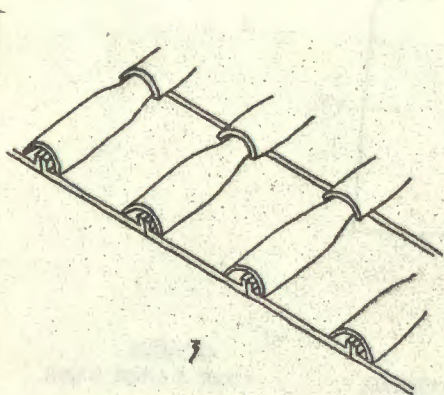
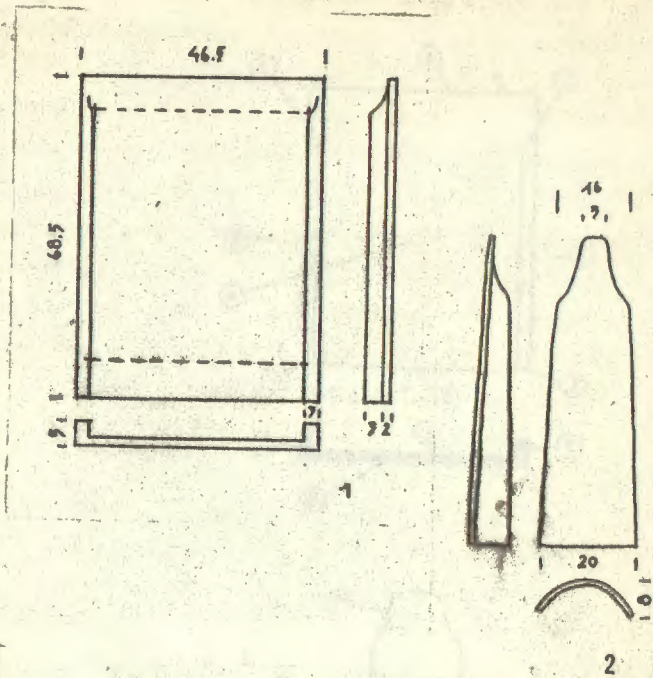
კრამიგის მავისება ამიერკავკასიისათვის ამამი ნამიჯი იყო ხუროთმოძღვრებისა და სამშენებლო საქმის მუდგობი სრულყოფის გზამდე. ამისათვის კოლხებისა და იბერიისი მოლვაზე მშენებლებს რთული და მუდგობი მუდგობით ალსავსე გზის გავლა დასჭირდა.

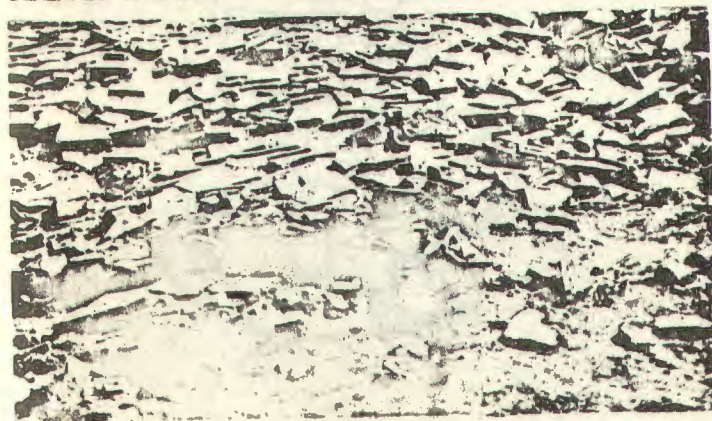
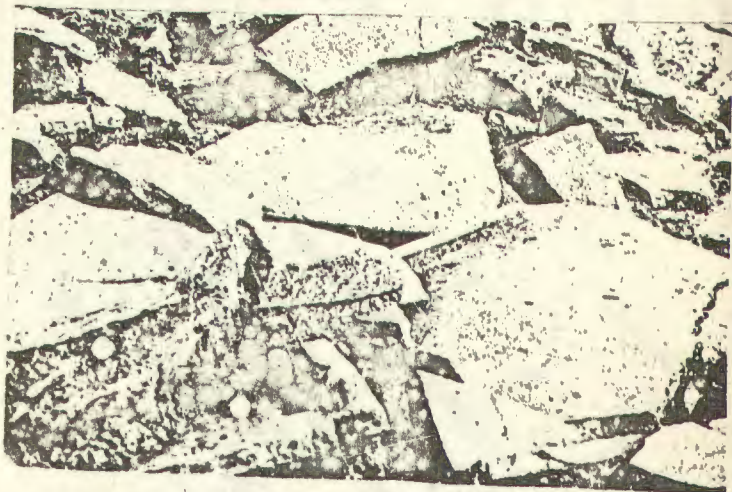
00000000

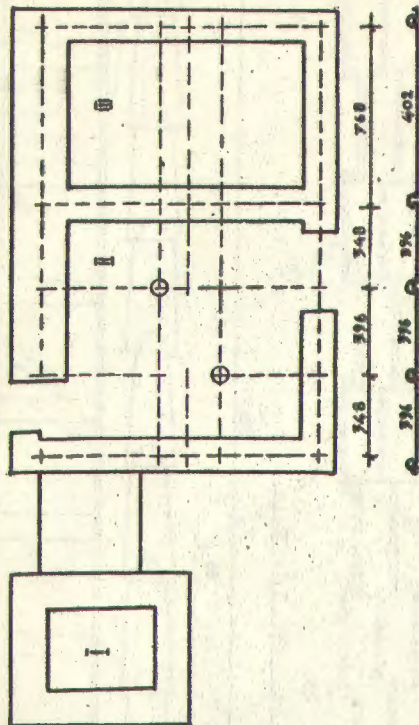
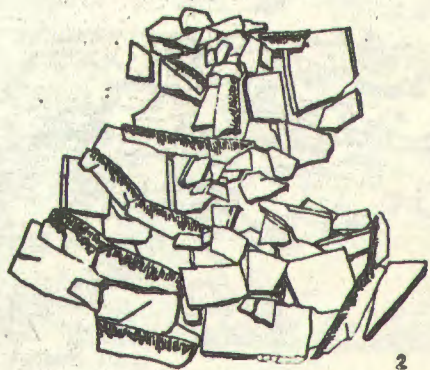
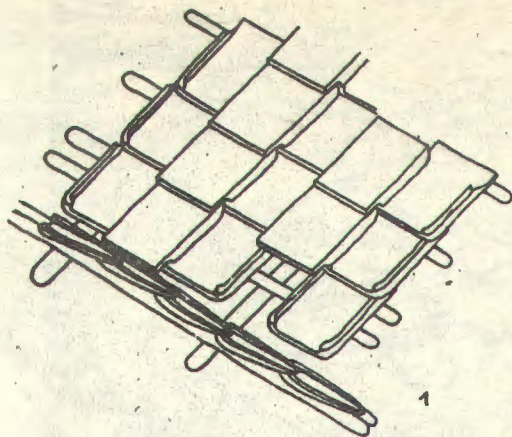

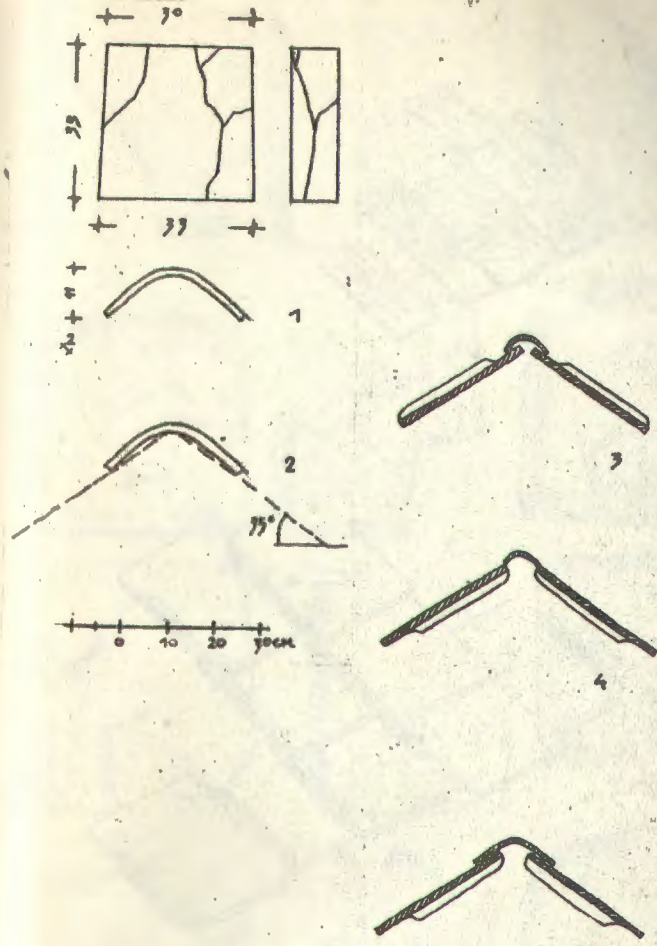
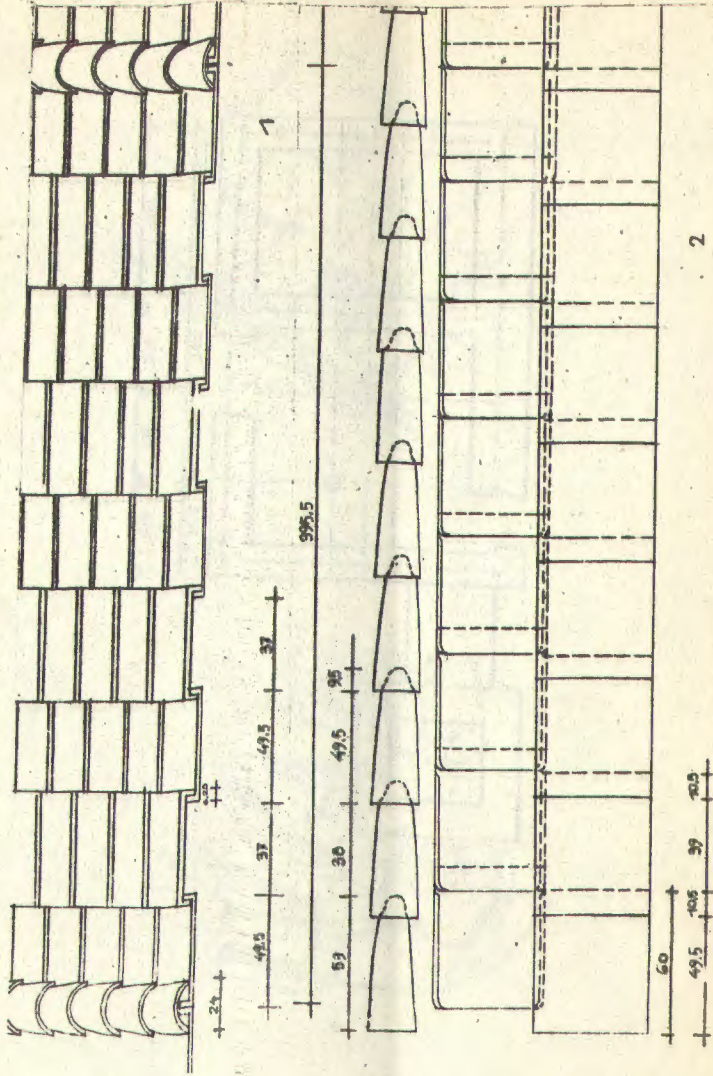
საჩვენო
 1. თანა 2. ზედა 3. პირი 4. სივრცე
 5. ზედა 6. სივრცე 7. თანა 8. პირი

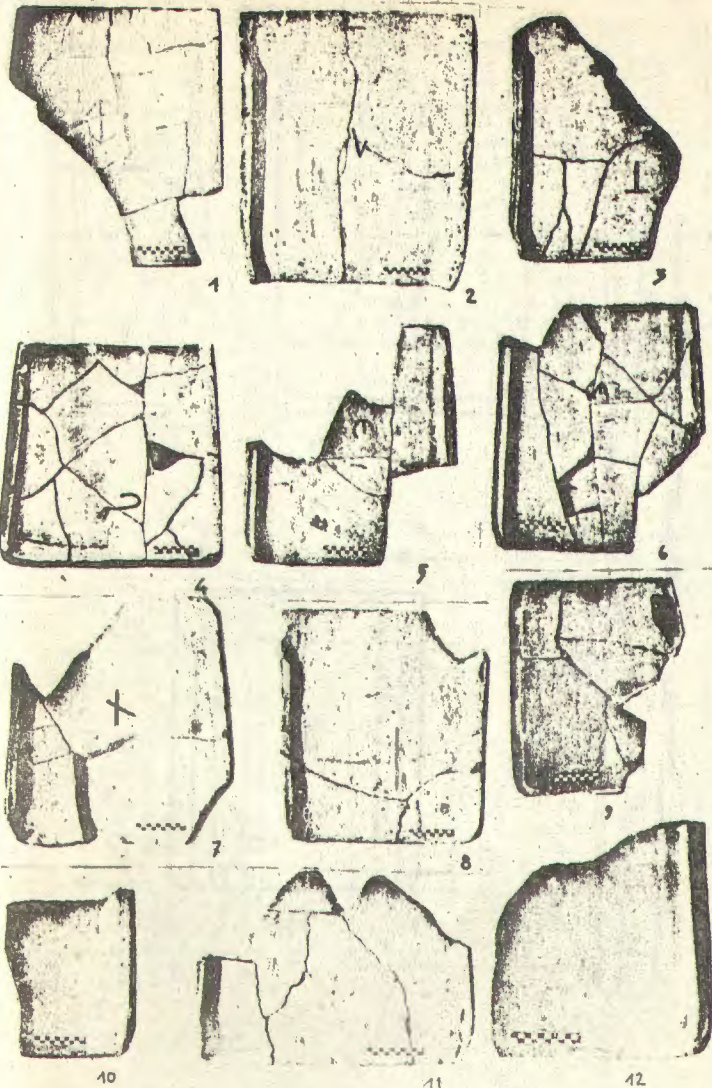
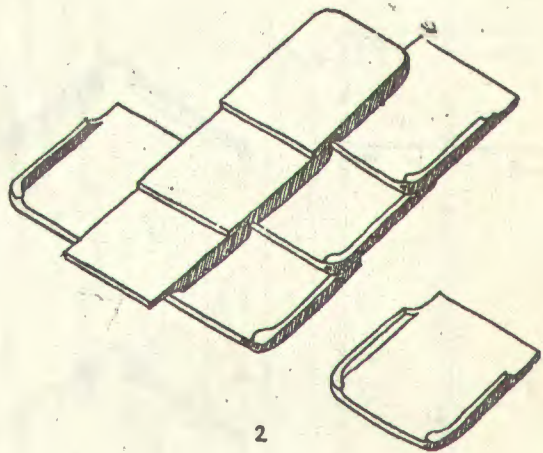
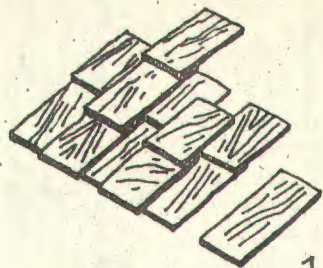
საჩვენო
 1. თანა 2. ზედა 3. თანა

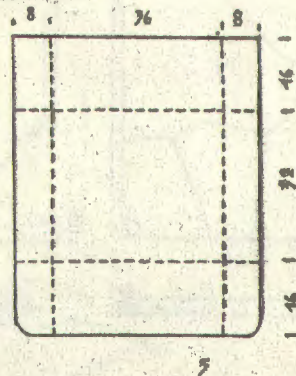
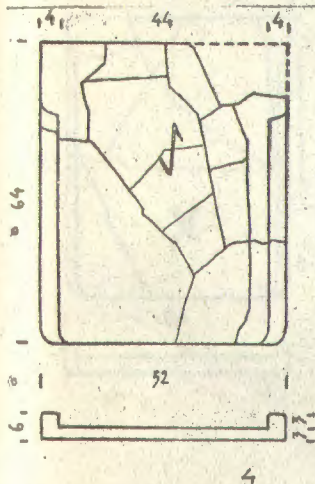
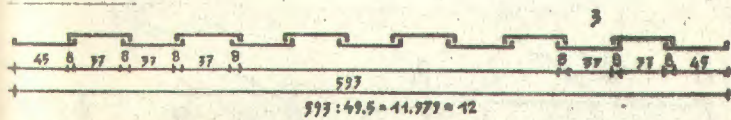
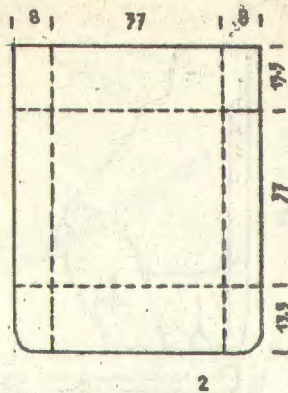
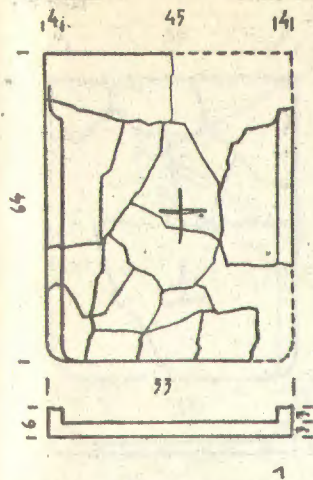
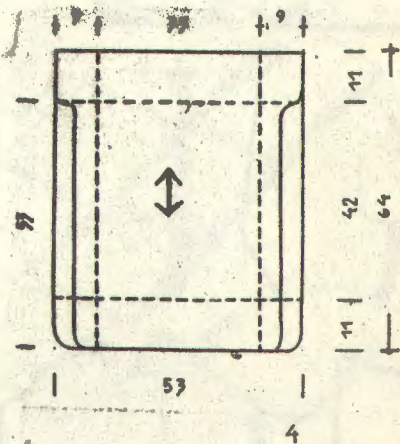
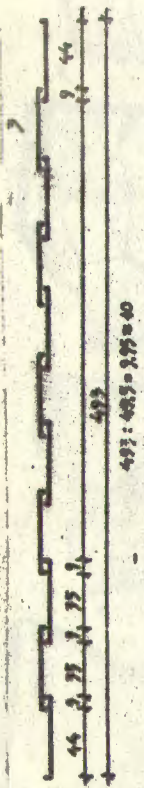
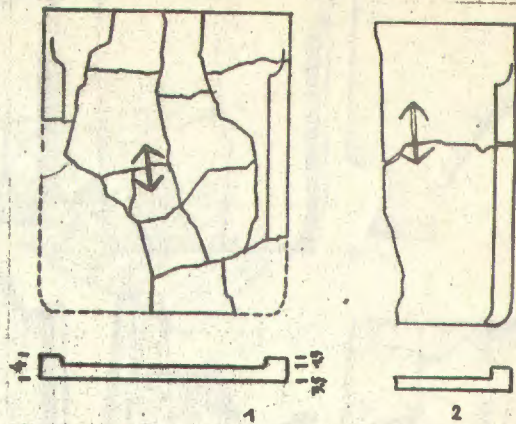

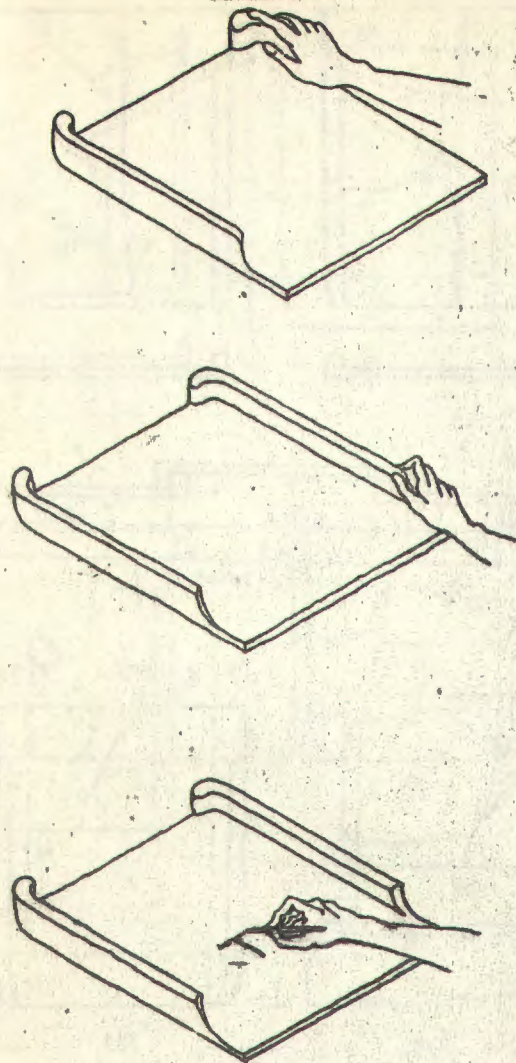
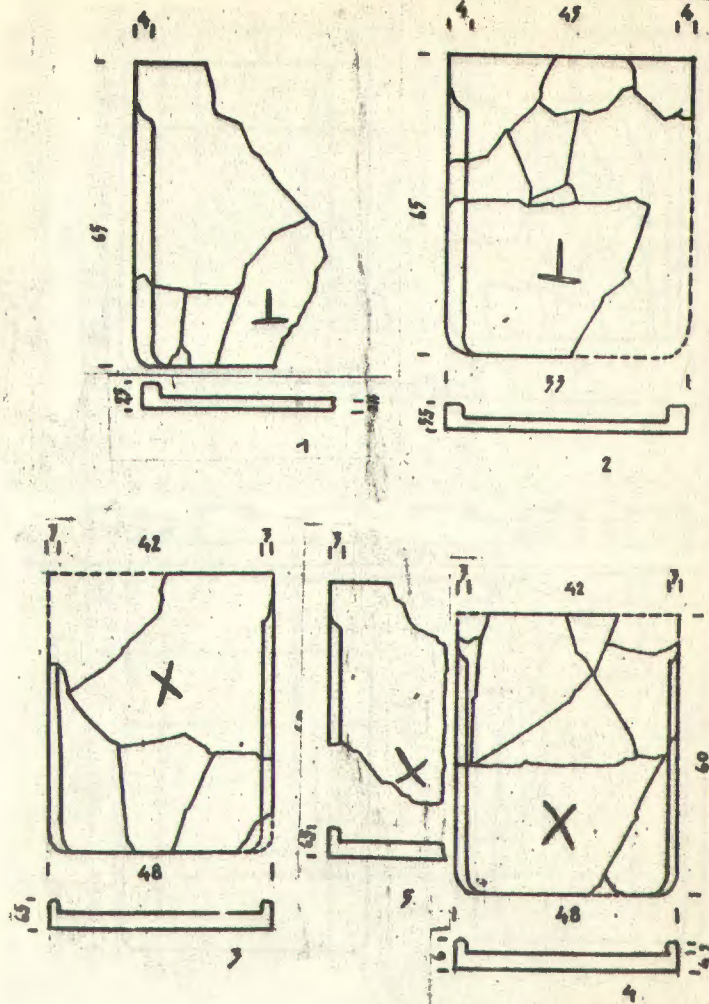

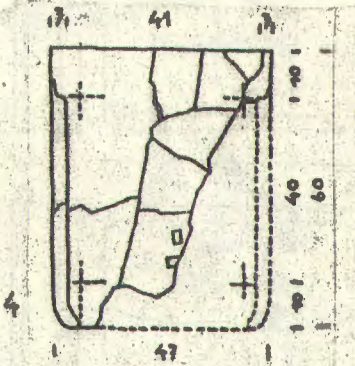
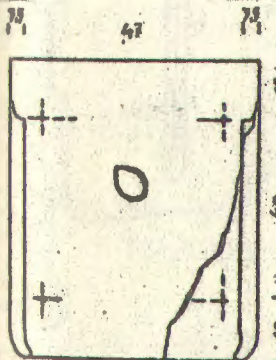
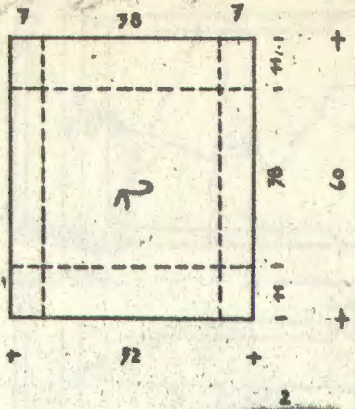
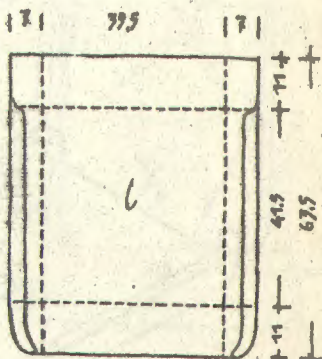
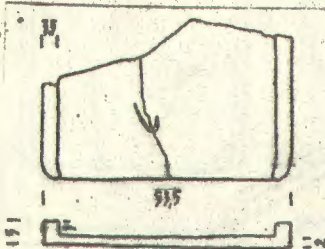
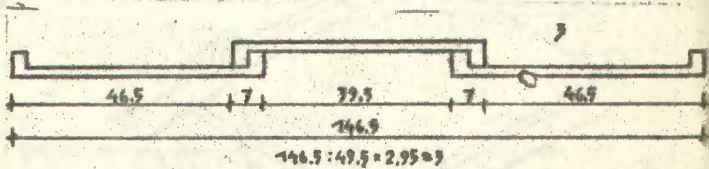
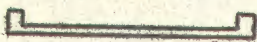
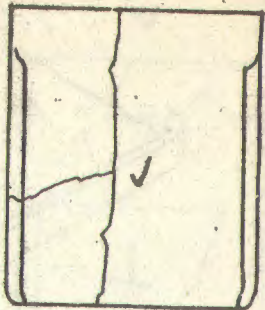
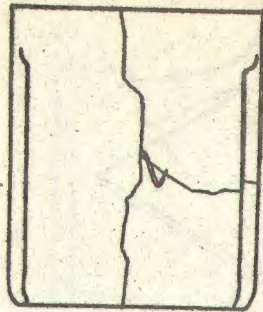

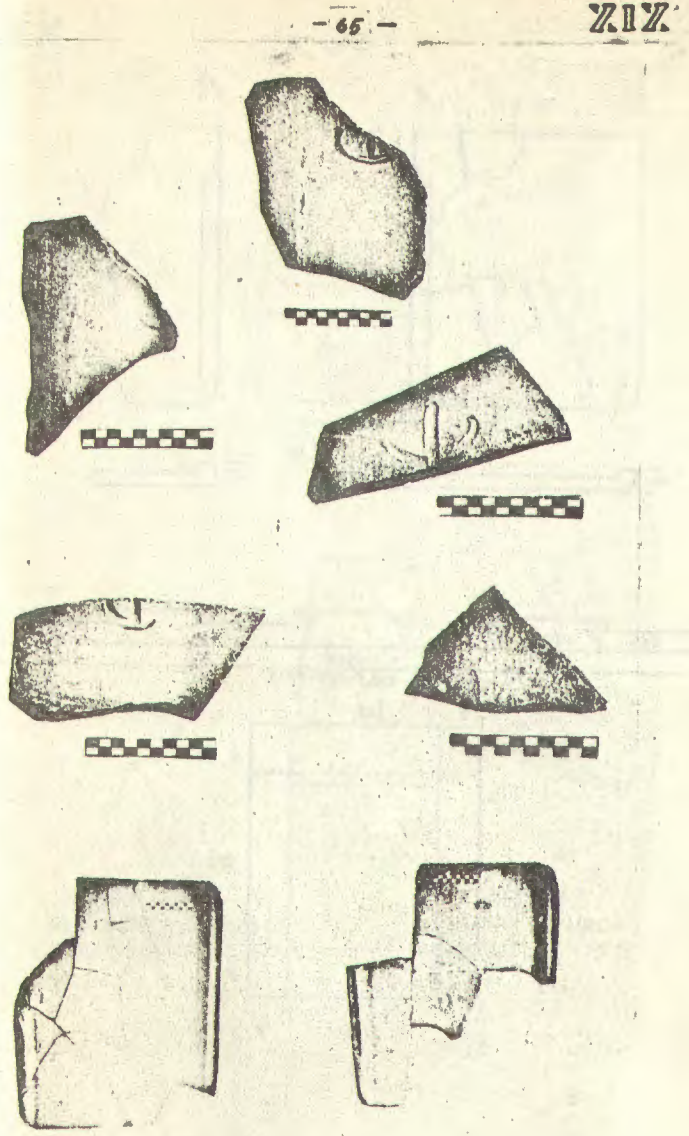
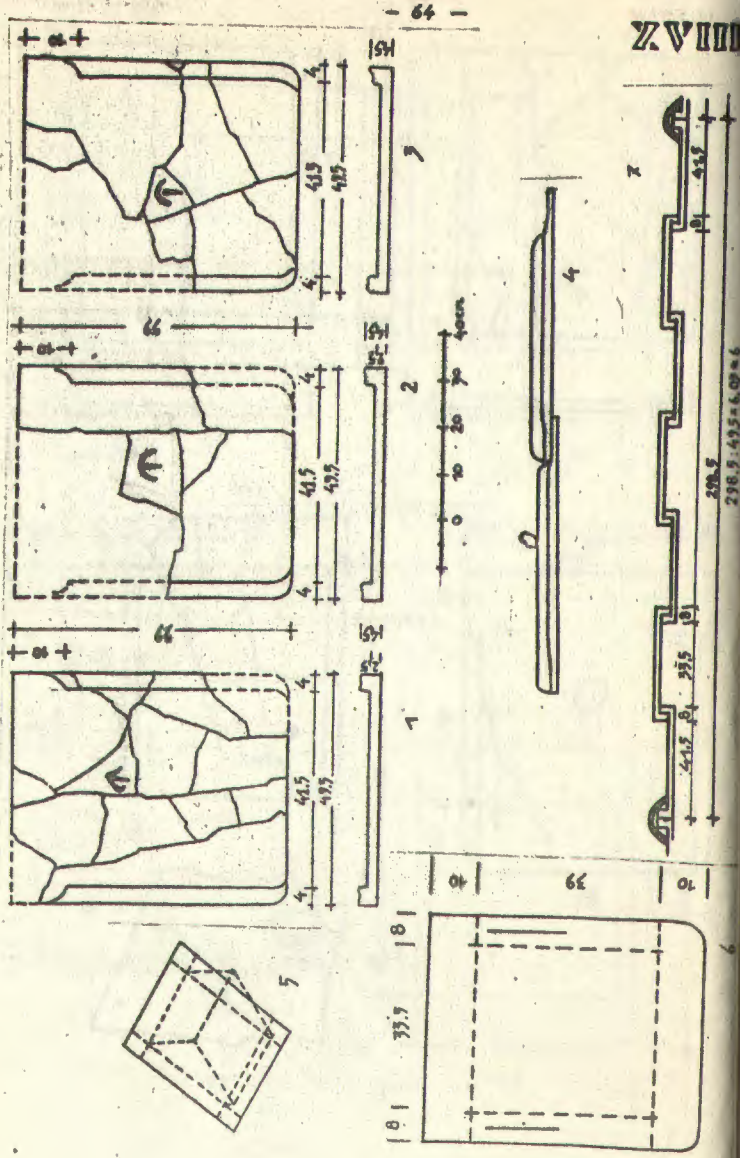

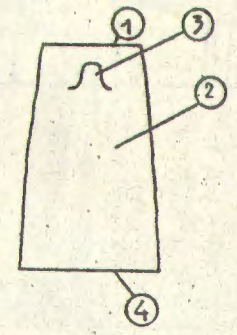
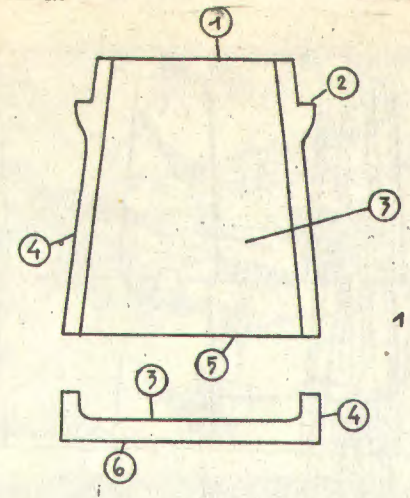
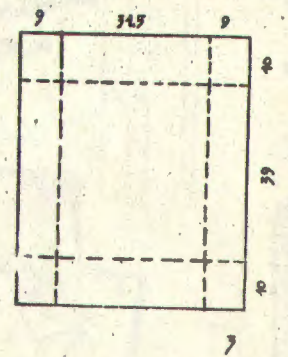
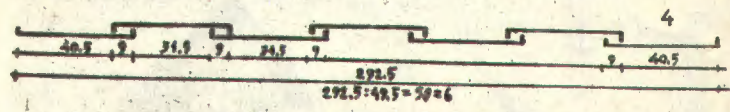
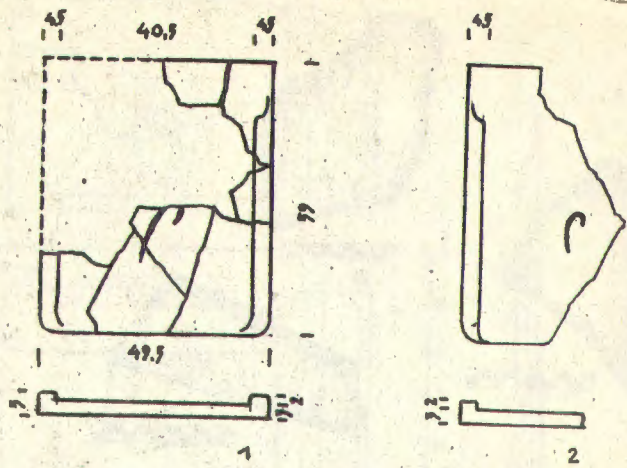

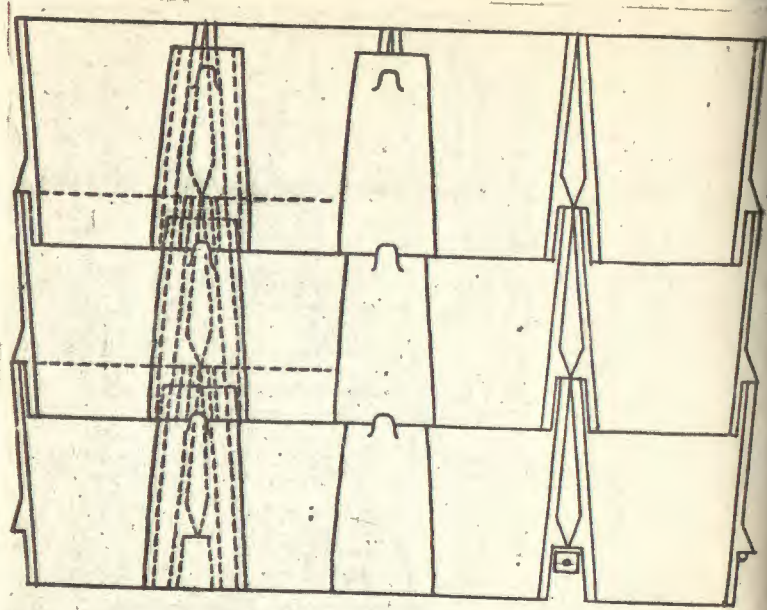

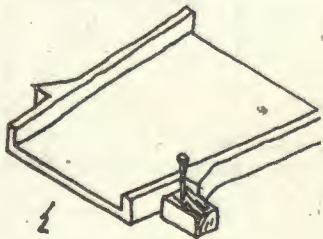

სომეხი
 1. თანა 2. მხეხი 3. ზეპნობრი
 4. ანთხილი კანაღი 5. გომო
 6. ზეხი

ანთხილი
 1. თანა 2. ზეპნობრი
 3. ანთხილი 4. გომო

1

2

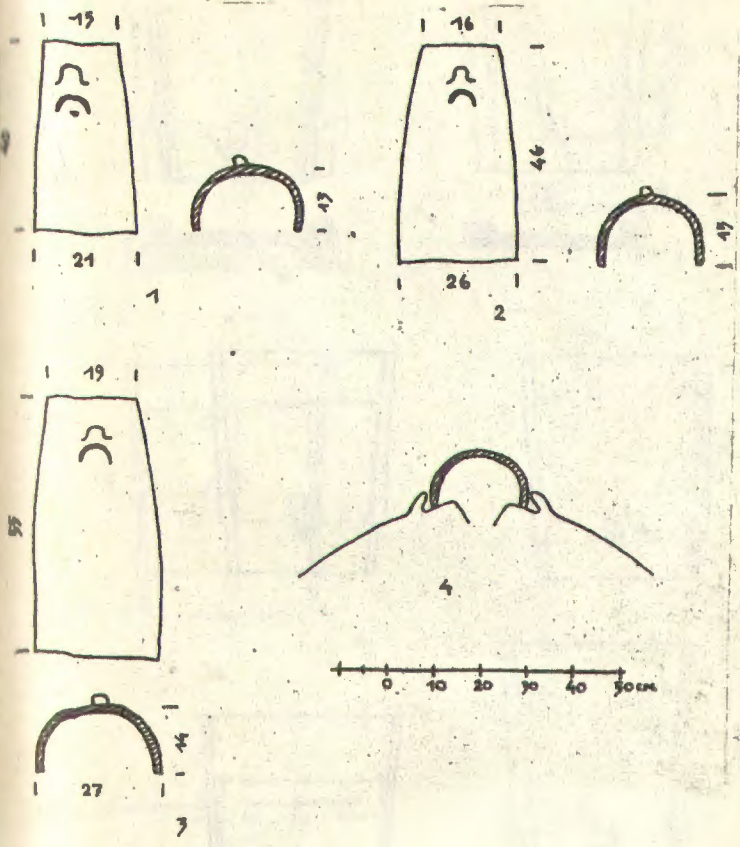
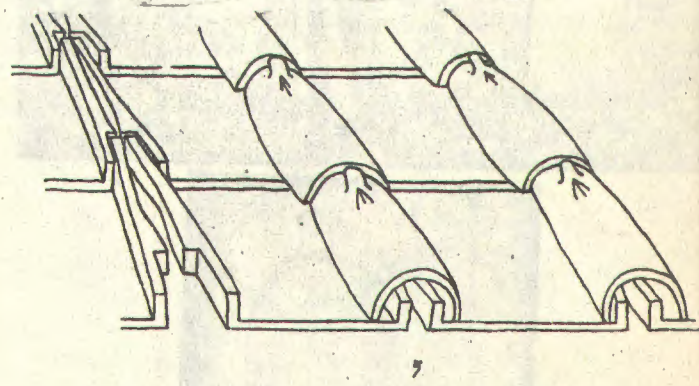
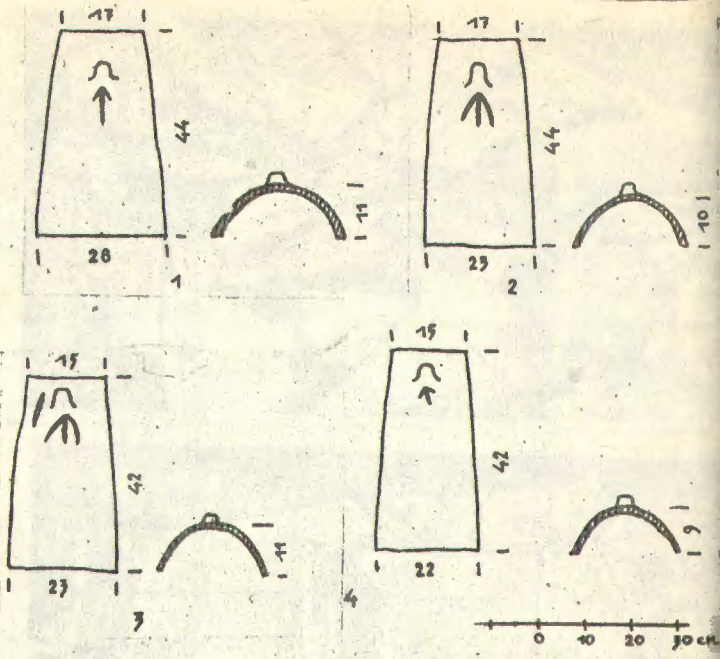
1

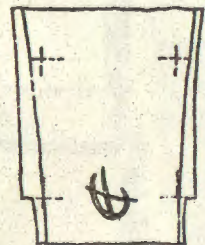
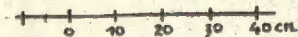
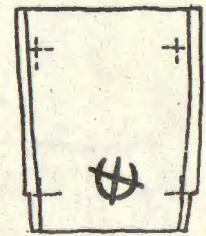
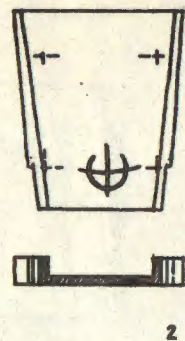
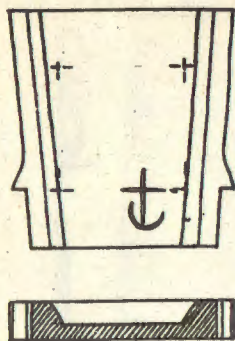
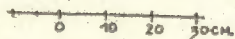
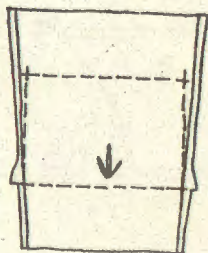
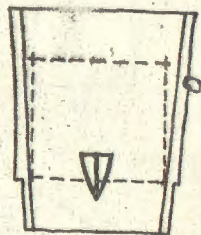
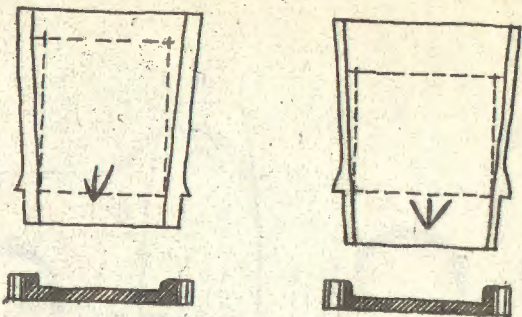

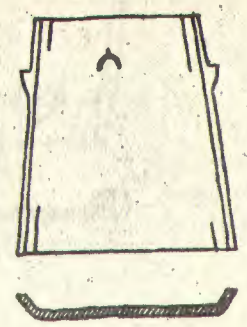
2

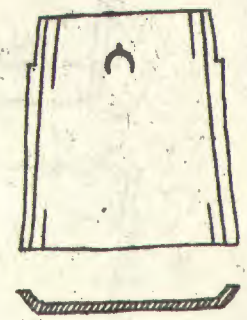
3

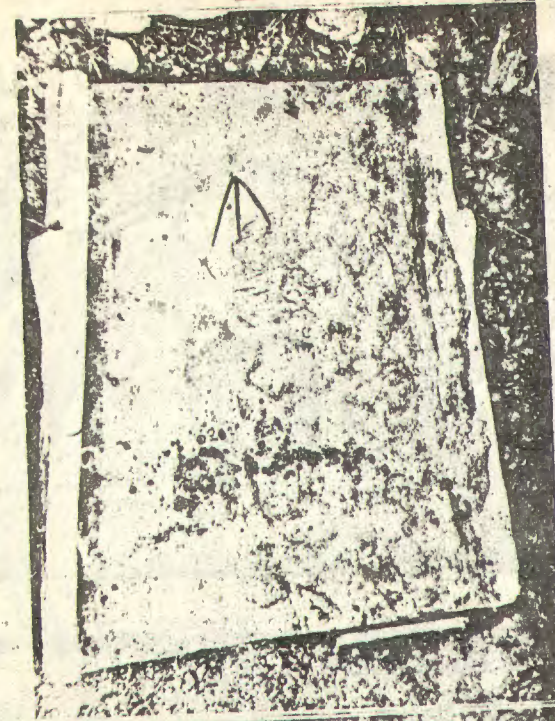
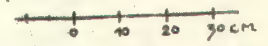

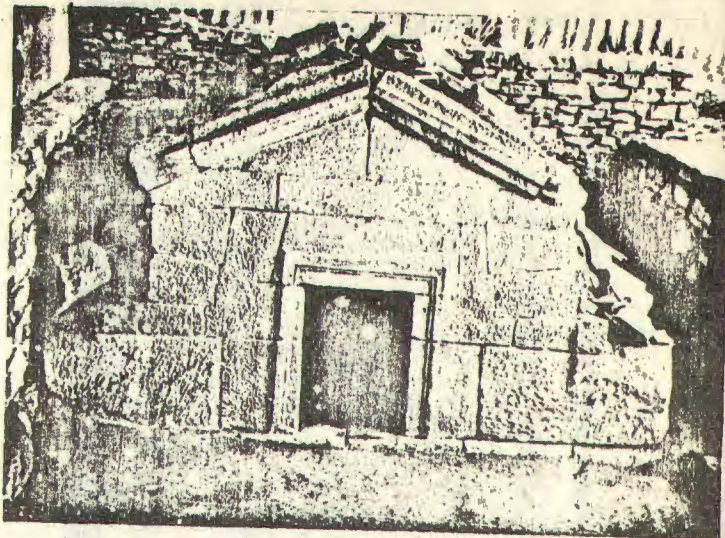

1

2

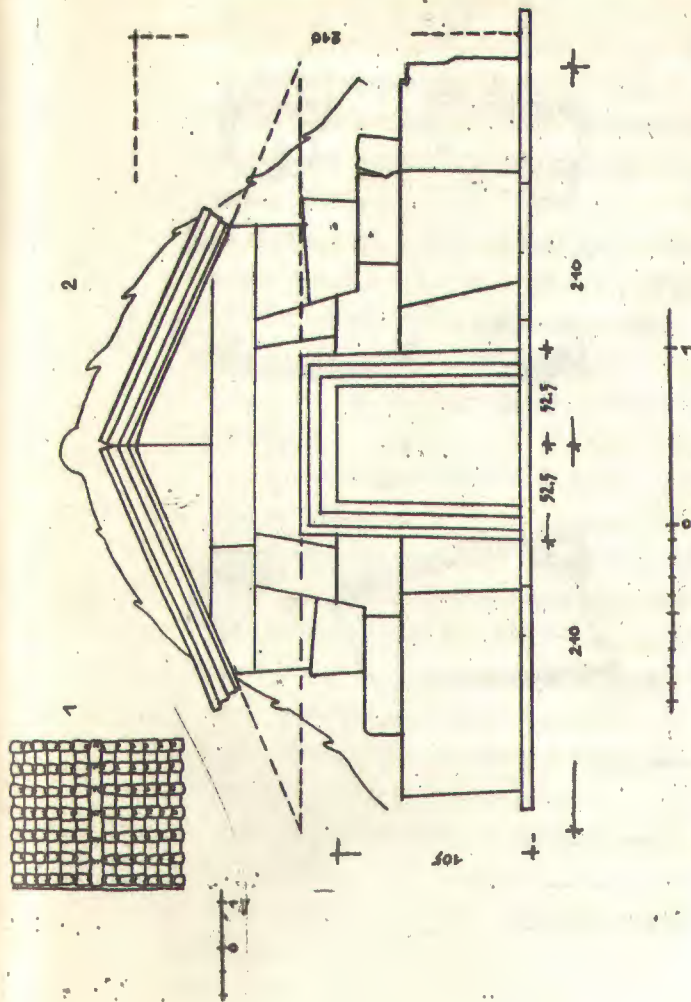

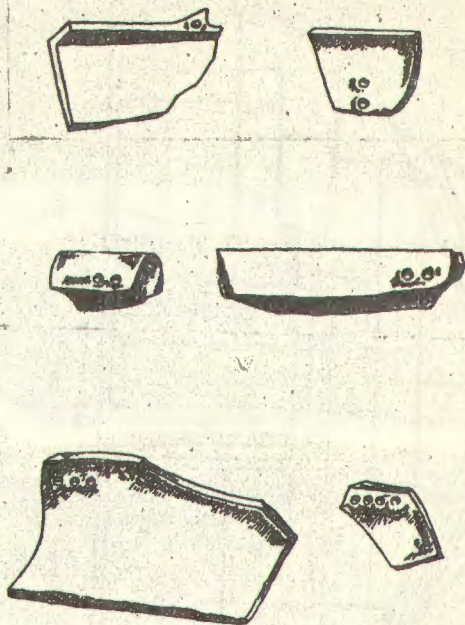

1

2

ტახტანის ალფობი

- I - 1. კოლბური სოღენი. 2. კოლბური კალიპტერი
- II - 1. სინოპური სოღენი. 2. სინოპური კალიპტერი. 3. სინოპური კრამიჭებინსაგან შედგენილი საბურველი
- III - 1. რკინის კაფი - კრამიჭსამაგრი. 2. კრამიჭსამაგრები და ფრონტალური სოღენი. 3. კოლბური სოღენის კედელთა ურთიერგვლბა. 4. კოლბური კრამიჭებინსაგან შედგენილი საბურველი
- IV - 1, 2. კრამიჭყრილთა ფრამენტები ვანის ნაქალაქარიდან
- V - 1, 2. კრამიჭყრილები ვანის ნაქალაქარის ცენტრალური ტერასიდან
- VI - 1. კოლბური კრამიჭებინსაგან შედგენილი საბურველი, სადაც კალიპტერების დანიშნულება გააზრებულია როგორც სიმბ - სადინარი (გ. ლუთავას რეკონსტრუქცია). 2. დაბლაგობის მდიდრული სამარხი სინოპური კრამიჭებით შედგენილი
- VII - ვანის ნაქალაქარის ცენტრალური ტერასის დიდი ტაძარი
- VIII - "დიდი ტაძრის" საბურველის რეკონსტრუქცია
- IX - 1, 2. კენის კოლბური კალიპტერი. 3, 4, 5. კენის კალიპტერებით ქანობთა შედგენის დაფარვის შესაძლებლობანი
- X - 1. ყავრის საბურველის კონსტრუქცია. 2. კოლბური კრამიჭებინსაგან შედგენილი საბურველის კონსტრუქცია

- XI - კობურის სოღენები
- XII - 4 - ით აღნიშნული კობურის სოღენი (ანამომები, სუქტორი)
- XIII - + და 4 - ით აღნიშნული სოღენები (ანამომები, სუქტორი)
- XIV - T და X - ით აღნიშნული სოღენები (ანამომები)
- XV - კობურის სოღენის ფორმირების ბოლო, სავარაუდო ეტაპები
- XVI - / და 7 - ით აღნიშნული სოღენები (ანამომები, სუქტორი)
- XVII - 1-3. 8 და 0 - ით აღნიშნული სოღენები.
4. დამლანის კობურის სოღენი 5. დამლანის და ნიშნიანის კობურის სოღენის ფრაგმენტები (ანამომები)
- XVIII - 1-3, 6. 1 - ით აღნიშნული სოღენები (ანამომები). 4. 1 აღნიშნულ სოღენთან ურთიერთდაფუძნის სქემა. 5. სოღენის ქანობზე დახრის სავარაუდო კუთხე. 6. სუქტორი
- XIX - 1 - ით აღნიშნული კობურის სოღენები და ცალკეული ფრაგმენტები
- XX - 1 - ით აღნიშნული სოღენები (ანამომები, სუქტორი)
- XXI - 1. იბერიული სოღენი. 2. იბერიული კალიპტერები
- XXII - იბერიული კრანოვებისაგან შედგენილი საბურველი. ურთქაღურის სოღენის კიდეზე დამატებული სავარაუდო ხეობი.

- XXIII - 1-2. იბერიული კრანოვებისაგან შედგენილი საბურველი (ბოგუთაქარი). 3. ნიშანი (რქალი და მგრიხი) იბერიული სოღენზე
- XXIV - 1-4. მცხეთური კალიპტერები 1 - ით აღნიშნული (ანამომები). 5. საბურველი სქემა მცხეთური კრანოვებით შედგენილი
- XXV - 1-3. მცხეთური კალიპტერები 1 - ით აღნიშნული (ანამომები). 4. 1 - ით აღნიშნული კალიპტერის შესაძლო ადგილი საბურველზე (კუხი)
- XXVI - 1 - ით აღნიშნული მცხეთური სოღენები (ანამომები)
- XXVII - 1 - ით აღნიშნული მცხეთური სოღენები (ანამომები)
- XXVIII - 1 - ით აღნიშნული მცხეთური სოღენები (ანამომები)
- XXIX - 1 - ით აღნიშნული მცხეთური სოღენები
- XXX - 1. მცხეთის "მავზოლეუმის ტიპის აკლდამა".
2. მცხეთის "მავზოლეუმის ტიპის აკლდამა", საბურველი
- XXXI - 1. მცხეთის "მავზოლეუმის ტიპის აკლდამა" (მედიანი). 2. მცხეთის "მავზოლეუმის ტიპის აკლდამა", ფასადი და ნიში მოვლუბან დანაკრებულების სქემა (ანამომები)
- XXXII - თითოეული ნაშრომი ციხის-გორას კრანოვების ფრაგმენტებზე

განმარტებული ბიბლიოგრაფია

- ვპუ - ვანის არქეოლოგიური ექსპედიცია
- ვპბ - ვანის არქეოლოგიური მუზეუმი
- ვპრ - არქეოლოგიური გათხრები
- მსუ - თბილისის საბუნებისმეტყველო უნივერსიტეტი
- კაპ - კავკასიურ-ახლო აღმოსავლური კრებულები
- სბაბ - საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბიულეტენი
- ВДИ - Вестник древней истории
- КСИА - Краткие сообщения Института археологии АН СССР
- МИА - Материалы и исследования по археологии СССР
- AJA - American Journal of Archaeology
- Hesperia - Journal of the American School of Classical Studies of Athens
- LAS - Lexikon Alter Symbole

გამომცემლობის რედაქტორი, ნ. ჯამბარჯაძე

ბეგრეტილია დასაბუთად 31,05,91.
 საბუთი ქალაქი 60X84, პირბითი დაბუთი
 თაბანი 5,25. საარს.-საგამომცემ. თაბანი 4,24.
 გირატი 300. მუკვეთის 11
 ფასი 85 კპ.

თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა,
 თბილისი, 380028, ი. ვაგვაძის კრისპეტი, 14.
 Издательство Тбилисского университета,
 380028, Тбилиси, пр. И. Чавчавадзе, 14.

მსუ გამომცემლობის დაბუთების ინსტიტუტის რედაქტორი
 380043, თბილისი, უნივერსიტეტის ქ., 2
 Ротапринт Института прикладной математики ТГУ
 380043, Тбилиси, ул. Университетская, 2